

CENTRUM PRO EVROPSKÁ STUDIA
PŘI KATEDŘE OBČANSKÉ VÝCHOVY
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Marta Goňcová a kol.

Evropská integrace

Úvod do studia

Masarykova univerzita
Brno 2010

Autorský kolektiv

PhDr. Marta Goňcová, CSc. (editor)

Doc. PhDr. Dušan Leška, CSc.

Mgr. Jiří Pokorný

PhDr. Radim Štěřba, DiS.

Mgr. Jiří Urbánek

*Publikace je vydána s podporou projektu Evropské komise
Jean Monnet Project – European Module 06/0116*

Recenzenti: Doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc.

PhDr. Radovan Rybář, Ph.D.

© 2010 Masarykova univerzita

© 2010 Marta Goňcová a kol.

ISBN 978-80-210-5347-2

Obsah

1.	Úvodem	7
2.	Z historie evropské integrace (<i>Marta Goňcová</i>)	9
2.1.	Projekty evropské spolupráce do roku 1918	9
2.2.	Idea sjednocené Evropy v letech 1918-1945	10
2.3.	Poválečná integrace	20
2.4.	Stagnace evropských společenství	30
2.5.	Vývoj v 80. letech	32
2.6.	Maastrichtská smlouva	34
2.7.	Amsterodamská smlouva	40
2.8.	Dohoda z Nice a návrh Smlouvy o Ústavě pro Evropu	46
2.9.	Lisabonská smlouva	49
2.10.	Nejvyšší orgány EU	54
2.11.	Česká zahraniční politika a evropské integrační procesy	54
2.12.	Západní politická scéna a evropská integrace	62
3.	Rozpočet EU a jeho tvorba (<i>Radim Štěřba</i>)	Chyba! Záložka není definována.
3.1.	Fiskální politika	Chyba! Záložka není definována.
3.2.	Rozpočet EU-nástin historického vývoje	Chyba! Záložka není definována.
3.3.	Příjmy rozpočtu	Chyba! Záložka není definována.
3.4.	Výdaje rozpočtu	Chyba! Záložka není definována.
3.5.	Proces schvalování rozpočtu	Chyba! Záložka není definována.
3.6.	Česká republika a rozpočet EU	Chyba! Záložka není definována.
3.7.	Změny rozpočtových pravidel v Lisabonské smlouvě	Chyba! Záložka není definována.
3.8.	Unijní rozpočet na rok 2011 a nová finanční perspektiva	Chyba! Záložka není definována.
4.	Slovensko a EU (<i>Dušan Leška</i>)	Chyba! Záložka není definována.
4.1.	Vývoj ČSFR po zvrhnutí totalitního režimu	Chyba! Záložka není definována.
4.2.	Vznik a vývoj Slovenskej republiky	Chyba! Záložka není definována.
4.3.	Obdobie politických turbulencií v rokoch 1994-1998	Chyba! Záložka není definována.
4.4.	Nová etapa vývoja po voľbách 1998	Chyba! Záložka není definována.
4.5.	Otvorenie predprístupových rokovaní ..	Chyba! Záložka není definována.
4.6.	Prístupový proces	Chyba! Záložka není definována.
4.7.	Voľby do Európskeho parlamentu 2004	Chyba! Záložka není definována.

- 4.8. Vývoj po voľbách v roku 2006 Chyba! Záložka není definována.
- 4.9. Prijatie Lisabonskej zmluvy Chyba! Záložka není definována.
- 4.10. Voľby do Európskeho parlamentu v r. 2009 Chyba! Záložka není definována.
- 4.11. Spokojnosť občana s členstvom v Európskej únii ..Chyba! Záložka není definována.
5. **Polské postoje k Evropě 1988–1995. Vize a realita** (*Jiří Urbánek*)
Chyba! Záložka není definována.
- 5.1. Střední a východní Evropa v procesu „východního rozšíření“ Chyba! Záložka není definována.
- 5.2. Polská „cesta do Evropy“ a snahy o vůdčí pozici regionuChyba! Záložka není definována.
- 5.3. Polské postoje vůči Evropě a evropské integraciChyba! Záložka není definována.
- 5.4. Formulace „evropských idejí“ na přelomu 80. a 90. let...Chyba! Záložka není definována.
- 5.5. Aktivity a vize polské politické reprezentace po roce 1990..... Chyba! Záložka není definována.
- 5.6. „Evropské“ vize a vliv katolické církve. Chyba! Záložka není definována.
- 5.7. Odborná veřejnost a reflexe evropské otázkyChyba! Záložka není definována.
- 5.8. Bílá kniha a zlom v polském vidění EvropyChyba! Záložka není definována.
- 5.9. Polský „návrát do Evropy“ jako realita či mýtus? ...Chyba! Záložka není definována.
6. **Severské země a evropská integrace** (*Jiří Pokorný*) ... Chyba! Záložka není definována.
- 6.1. Od Marshallova plánu k jednání o severské spolupráci ..Chyba! Záložka není definována.
- 6.2. EFTA a první přihlášky do evropských společenstvíChyba! Záložka není definována.
- 6.3. NORDEK a první referenda..... Chyba! Záložka není definována.
- 6.4. První rozšíření společenství..... Chyba! Záložka není definována.
- 6.5. Od Jednotného evropského aktu k Maastrichtu.....Chyba! Záložka není definována.
- 6.6. Severní rozšíření Chyba! Záložka není definována.
- 6.7. Jednotná měna – Euro Chyba! Záložka není definována.
- 6.8. Schengen..... Chyba! Záložka není definována.
- 6.9. Revizní snahy v EU a severské země..... Chyba! Záložka není definována.
- 6.10. Island Chyba! Záložka není definována.
7. **Literatura** 72
8. **Přílohy**.....Chyba! Záložka není definována.

1. Úvodem

Evropská komise dlouhodobě podporuje výukové projekty na vysokých školách zaměřené na problematiku evropské integrace. V letech 2006 až 2011 to byl i Jean Monnet Project- European Module 06/0116, řešitelka PhDr. Marta Goňcová, CSc. Vedle rozšíření výuky, inovací studijních programů, byla vydána řada odborných studií a monografií.¹ Výukový proces podtrhl absenci základní učebnice evropské integrace pro studenty učitelských oborů, která by byla úvodem do studia mnohavrstevných integračních procesů. Na knižním trhu jsou kvalitní učebnice vztahující se k evropské integraci, které jsou určeny především studentům politikologie, práva, nebo ekonomie (P. König, Lacina, M. Pitrová, P. Fiala, J. Týč a další)².

Koncept učebnice se snaží reflektovat uvedené skutečnosti, autoři přistupují k sledované problematice s vědomím, že cílem je poukázat na základní integrační proudy, jako cesty k pochopení komplikovanosti soudobých snah o hledání konsenzu v dalších integračních krocích. První část je věnována procesům evropské integrace do roku 2010 (M. Goňcová), základnímu přehledu o formování a podobě právního rámce EU vedoucí k Lisabonské smlouvě, fungování institucí EU, sledování cesty české společnosti od integračních procesů meziválečného období k Smlouvě o přistoupení k EU v roce 2004. Samostatná kapitola (R. Štěrba) je věnována tvorbě rozpočtu EU, který je základem pro další rozvoj, nebo propad evropské společnosti v liberálním konkurenčním boji. Specifika integračních procesů prezentují analýzy vývoje Slovenské republiky (D. Leška), situace v Polsku (J. Urbánek) a v severských zemích (J. Pokorný).

Rozšiřování a prohlubování dalšího studia problematiky integračních procesů může být zaměřeno na několik dominantních témat: jaká konstrukce evropské společnosti vzniká v globalizačních transnacionálních vlnách, jak interpretovat federalizační snahy, do jakého stupně je přípustná centralizace, jaký

¹ Např. GBÚROVÁ, M., GOŇCOVÁ, M. (Ed.), GONĚC, V., LYSÝ, J.: Evropská integrace: budování nové Evropy? Brno: MU 2009; GOŇCOVÁ, M. a kol.: Evropská politická společnost. Brno: MU 2010; GOŇCOVÁ, M.: Krize demokracie a Evropa. Brno: MU 2010.

² KÖNIG, P. a kol. Učebnice evropské integrace. Brno: Barrister & Principal, 2007; PITROVÁ, M., FIALA, P. Evropská unie. Brno: CDK, 2009; TÝČ, J.: Základy práva Evropské Unie pro ekonomy. 6. vyd. Praha: Vydavatelství Leges 2010. Dále jsou to např. práce: SÝKORA, P. (Ed.): Európska integrácia. Úvod. Bratislava: UK 2000; GILLINGHAM, J.: European Integration 1950-2003. Superstate or New Market Economy? Cambridge: University Press 2003; CLEMENS, G., REINFELDT, G. WILLE: Geschichte der europäischen Integration. Paderborn: F. Schöningh Verlag 2008; THIEMEYER, G.: Europäische Integration. Köln, Wiemar, Wien: Böhlau Verlag 2010; WEIDENFELD, W.: Die Europäische Union. Paderborn: W. Fink Verlag 2010.

osud čeká národní státy.³ S hrozbou opakujících se krizí a „úsporných balíčků“ je spojena problematika sociální struktury Evropy, sociální a vzdělávací politiky EU (národních států) a v konečném důsledku i pohybu na evropském trhu práce.⁴

Snaha o objektivní hodnocení pozitiv a negativ probíhajících integračních procesů je propojena s důslednou analýzou argumentů eurooptimistů i euroskeptiků.⁵

Cílem všech variant výukových procesů zaměřených na evropskou integraci by měla být aktivizace občanské společnosti jako součásti kvalifikovaného spolurozhodování o budoucnosti Evropy.

³ Podrobně: BIELING, H. J., LERCH, M.: Theorien der europäischen Integration. 2. vyd. Wiesbaden: VS Verlag 2006; HOLZINGER, KNILL, PETERS, RITTBERGER, SCHIMMELFENNIG, WAGNER: Die Europäische Union. Theorien und Analysekonzepte. Paderborn: Verlag F. Schöningh, 2005; POLLAK, J., SLOMINSKI, P.: Das politische System der EU. Wien: Facultas Verlag 2006; MÜNCH, R.: Die Konstruktion der europäischen Gesellschaft. Frankfurt/Main: Campus Verlag 2008; KRATOCHVÍL, P.: Teorie evropské integrace. Praha: Portál 2008.

⁴ MAU, S., VERWIEBE, R.: Die Sozialstruktur Europas. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft 2009; KRÖHNERT, S.: Die demografische Zukunft von Europa. München: Deutschen Taschenbuch Verlag 2008; BRDEK, M., VYCHOVÁ, H.: Evropská vzdělávací politika. Programy, principy a cíle. Praha: ASPI 2004; BRDEK, M., JÍROVÁ, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR. Praha: Codex Bohemia 1998; HOFBAUER, H.: Osterweiterung. Vom Drang nach Osten zur peripheren EU-Integration. Wien: Promedia Verlag 2003; POTŮČEK, M.: Vize rozvoje České republiky do roku 2015. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, UK FSV 2001.

⁵ BALAY, B. a kol.: Odvrácená strana EU. Evropa v režii nadnárodních korporací. Košice: Paradigma 2003; BEDNÁŘ, M.: Evropská tyranie. Praha: CEP 2003; Ne, ne, ne! Jediná pozitivní volba. Praha: Nakl. J.W.Hill, 2003.

2. Z historie evropské integrace (Marta Goňcová)

2.1. Projekty evropské spolupráce do roku 1918

Proces sjednocování, nebo spíše spolupráce národů, občanů v Evropě, byl spojen s potřebou společné obrany před nepřítelem. Již řecké městské státy se spojovaly do federálních struktur, aby se společně mohly ubránit před armádami mocnějších sousedů (achájský spolek pod vedením stratéga Filipoiména, 253-183 př. Kr.). I římská říše se musela bránit proti tlaku svého okolí, tak jako i západní Evropa za Karla Velikého před nájzdy východních barbarů.

Jedenácté století přineslo novou ideu a to katolického sjednocení. Za další mezník je považován rok 1306, kdy francouzský právník a diplomat Pierre Dubois (1255-1321) navrhl první projekt evropské konfederace.

Renesance a osvícenství preferovalo **projekty nadnárodních svazů**, které by se mohly stát zárukou evropského míru. **Jiří z Poděbrad** (1420-1471) navrhoval změny mezinárodního systému obrany na základě rovnosti zemí, dodržování zásad mezinárodního práva, řešení konfliktů mírovou cestou. Myšlenka světa bez válek, kde vládne věčný mír zaujala nejenom politiky jako byl Jindřich IV. (1589-1610) ve Francii, který pro svou myšlenku federace starého kontinentu dokázal nadchnout i anglickou královnu Alžbětu, ale i osobnosti jako byli J. A. Komenský, J. J. Rousseau, J. G. Hegel, I. Kant.

V osmnáctém a začátkem devatenáctého století převažují požadavky na vytvoření federace evropských zemí, případně národů. **Francouzský abbé de Saint-Pierre** v roce 1717 požadoval, podobně jako Jiří z Poděbrad, zřízení evropského parlamentu pro **zfederalizovanou Evropu**, ve kterém by měla každá země rovnoprávný hlas. Federaci evropského kontinentu založenou na regionálních federacích při zachování samostatnosti jednotlivých národů, požadovali především Poláci, Jihoslované a Češi v projektech slovanské federace v rámci Rakouské monarchie.

Francouzská revoluce a následně Napoleon preferují **politické** sjednocení Evropy, kde se slabší nutně musí podříditi silnějšímu. Návrat k demokratickému pojetí celoevropské republiky představuje činnost italského revolucionáře Giuseppe Mazziniho (1805-1872) a jeho Mladé Evropy.

Revoluční roky **1848-49** spojily myšlenku sjednocené Evropy s vytvořením partnerského vztahu v rovině ekonomické i politické především se Spojenými státy americkými. Příkladem pro postupné sjednocování Evropy od celní unie k politickému sjednocení představovalo na dlouhá léta sjednocení Německa v roce 1871.

Konec devatenáctého století se nesl plně v duchu **nacionalismu**, dominuje snaha o vybudování moderních národních států. Současně však pokračuje průmyslová revoluce, která nejenom prohlubuje vzájemnou ekonomickou závislost evropských států, ale také staví Spojené státy americké, Japonsko a Rusko do pozic významných ekonomických a politických sil. Pro Evropu se stává znovu aktuální otázka, jak se bránit konkurenčnímu, především zámořskému tlaku.

Na setkání francouzských ekonomů a politologů v roce 1900 v Paříži se diskutovalo o problematice evropské politické a ekonomické federace. Na začátku roku 1914 založil Max Waechter, britský průmyslník německého původu, Ligu pro evropskou jednotu (European Unity League) se sídlem v Londýně. Organizace měla usilovat o vytvoření federace evropských států na ekonomickém základě. Projekty na sjednocení Evropy se nepodařilo dál propracovat, oživený nacionalismus a zhoršující se mezinárodní situace se staly předzvěstí první světové války.

V průběhu **první světové války** se myšlenka sjednocené Evropy objevuje znovu v souvislosti s projektem Společnosti národů, která by měla být podpořena evropskou federací s evropským parlamentem a evropskou obrannou silou.

Nad perspektivou střední Evropy rozvažuje v roce **1917 T. G. Masaryk v projektu "Nové Evropy"**, kde by malé republiky mezi Baltickým a Egejským mořem tvořily koridor mezi Východem a Západem. Navazuje tak na proudy formující se koncem devatenáctého století, kdy se Evropa začala vnitřně diferencovat – původně na proud západoevropský a slavjanofilský, pak na země typu A – průmyslové, a typu B – zemědělské. Začátkem dvacátého století se prostor střední Evropy prezentuje jako specifická oblast, ekonomicky, ale i politicky se vzdalující od procesů v západní Evropě.

2.2. Idea sjednocené Evropy v letech 1918-1945

Evropská politická scéna řeší po první světové válce nové problémy. Především dochází k novému seskupení politických sil, vítězové však nejsou spokojeni s dosaženými výsledky při mírových jednáních, poražené státy pochopitelně usilují o odplatu. Propaganda vítězů i poražených sahá znovu k osvědčenému nacionalismu a tak je pochopitelné, že státy nejsou schopny a ochotny navázat přinejmenším ekonomickou spolupráci. Pokusy o politickou spolupráci jsou spojeny v následujícím období se strachem z Německa, ale i Ruska (případ kontaktů Velké Británie a Francie). Evropská veřejnost klade veliké naděje do nové mezinárodní organizace nazvané Společnost národů.

Společnost národů

Společnost národů (League of Nations) byla založena na pařížské mírové konferenci 28. června 1919 z podnětu presidenta USA W. Wilsona. Právní základ vytvořil Pakt Společnosti národů, který se stal součástí mírových smluv, vstoupil v platnost v roce 1920 a měl poskytnout základ k organizaci kolektivní bezpečnosti a k boji proti agresi, rozvíjet sociální, kulturní a humanitární spolupráci.

K původním členům patřilo 26 států, 4 britská dominia a Indie. Později se počet států měnil, pohyboval se mezi 35 a 70. USA neratifikovaly základní pakt, Německo bylo členem v letech 1926-1933, SSSR 1934-1939, v roce 1933 vystoupilo Japonsko a v roce 1937 Itálie. Sídlem Společnosti národů byla Ženeva. Společnost národů přestala fakticky existovat v roce 1940, formálně byla rozpuštěna v dubnu 1946.

Od založení byla Společnost národů ovládána především Francií a Velkou Británií. Její činnost měla mnohé slabiny, především nedokázala uchránit mír, nezakročila proti aktivitě Italů v Etiopii, ve španělské občanské válce proti Němcům a Italům, proti japonským bojům v Mandžusku. Nezabránila ani podepsání a realizaci Mnichovské dohody a anšlusu Rakouska. Neúčinnost akcí Společnosti národů provázela i začátek 2. světové války.

Střední Evropa v meziválečném období

Nová mocenská seskupení po 1. světové válce měla dopad i na situaci ve střední Evropě. Do prostoru vzniklého rozpadem Rakousko-Uherska se snaží dostat především Francie a Itálie. Poražené Německo je na čas vyřazeno z konkurenčního boje, Anglie, podobně jako USA, řeší své ekonomické problémy. Integrační projekty pro střední Evropu nepočítají s Německem, ani s Ruskem. Státy střední Evropy jsou postaveny před nové ekonomické, politické i vojenské problémy. Cesta k budování demokratických politických systémů se komplikuje. T. G. Masaryk i E. Beneš se domnívali, že státy střední Evropy nebyly ještě vnitřně připraveny na demokracii.

To však nemuselo být překážkou pro postupnou, především ekonomickou, případně vojenskou spolupráci, která by pomohla státům tohoto regionu stát se plnoprávnou součástí Evropy (mimořádné úsilí v tomto směru vyvinuli Edvard Beneš a Milan Hodža). Regionální organizace vznikající v prostoru střední Evropy (Malá dohoda, Baltická dohoda, Balkánská dohoda) mají také plnou podporu Společnosti národů, jsou vítány jako začátek středoevropské integrace.

Projekt Dunajské federace ve dvacátých letech

Francie ve snaze zabránit pronikání Německa i Ruska do střední Evropy prosazuje projekt Dunajské federace, který má ekonomicky nahradit rozpadlé Rakousko-Uhersko. Základem Dunajské, či Podunajské federace, která se v dalších variantách objevuje celé meziválečné období mělo být Maďarsko, případně

Rakousko. Tyto návrhy jsou nepřijatelné především pro nejambicióznější z nástupnických států – pro Československo. E. Beneš se soustřeďuje na získání francouzských politiků pro vlastní projekt Malé dohody.

Formování Malé dohody (1920-1921)

Do systému smluv Malé dohody je postupně zapojeno Československo, Jugoslávie a Rumunsko. V roce 1921 je podepsána smlouva mezi Rumunskem a Polskem. Beneš inicioval Malou dohodu ve dvacátých letech především jako společnou ochranu vůči Maďarsku, po nástupu fašismu v Německu se pokoušel vytvořit z ní protiněmecké obranné společenství. Ve třicátých letech se však členské země Malé dohody vzdálily od sebe rozdílností politických systémů, hospodářských vztahů, ale především jinými preferencemi v zahraniční politice. Nepodařilo se naplnit představu M. Hodži, ale také E. Beneše, že Malá dohoda se stane základem pro integraci střední Evropy i v rovině ekonomické a politické (s tím souvisí i Hodžova koncepce federace střední Evropy jako základu pro federalizovanou Evropu). Události v době podepsání Mnichovské dohody potvrdily, že v roce 1938 existovala Malá dohoda již jen formálně.

Baltická dohoda (1922)

Vypjatost zahraničněpolitických vztahů mezi Československem a Polskem, která byla Evropou interpretována jako boj o hegemonii ve střední Evropě, se projevila i v odporu Československa k zapojení Polska do systému Malé dohody. Polsko našlo podporu ve Velké Británii pro projekt Baltické dohody, vytvořené společně s Estonskem, Lotyšskem a Finskem, především proti Sovětskému svazu. V dalším období generál Pilsudski prezentoval Baltickou dohodu jako východisko pro vytvoření Spojených států východoevropských.

Balkánská dohoda (1934)

Další z dohod meziválečného období, která se prohlásila za základ přinejmenším středoevropské integrace byla Balkánská dohoda. Jejími členy byly Jugoslávie, Rumunsko, Turecko a Řecko. Vedle snahy o novou ekonomickou spolupráci po doznívání světové hospodářské krize, to byla i snaha izolovat Bulharsko, jako největší zdroj napětí v tomto prostoru. Členství Jugoslávie a Rumunska jak v Malé dohodě, tak v Balkánské dohodě, mělo integrační proces ve střední Evropě urychlit. I Balkánská dohoda je v tomto směru neúspěšná a na prahu 2. světové války čelí jednotlivé státy střední Evropy přicházejícím problémům osamoceně.

Římské protokoly (1934)

Itálie s nelibostí sledovala politické a vojenské pronikání Francie do středoevropského regionu, v třicátých letech se však hlavním a to ekonomickým konkurentem, stává Německo. Po podepsání protokolu o celní unii mezi Rakouskem a Německem v roce 1931 začíná Itálie jednání s Rakouskem a Maďarskem. Výsledkem je podepsání Římských protokolů v roce 1934 o politické spolupráci, o nižších clech na rakouské zboží vyvážené do Itálie, atd. Protokoly ztrácí na významu po italsko-etioopské válce, kdy nastává politické, vojenské, ale i ekonomické sblížení Itálie a Německa.

Panevropské hnutí

V meziválečném období dochází k rozvoji panevropského hnutí. U jeho zrodu stojí R. N. Coudenhove-Kalergi.

Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi (1894-1972)

Hrabě R. N. Coudenhove-Kalergi pocházel z rodiny, kde se křížily vlivy holandské, italské, švédské, německo-rakouské, polské a japonské. Otec působil jako diplomat v Japonsku, kde se také oženil a syn Richard se narodil v Tokiu. Dětství prožil v Poběžovicích nedaleko Domažlic, v česko-německém prostředí. Studoval ve Vídni a Mnichově.

Koncepce Panevropy

Poprvé předložil R. N. Coudenhove-Kalergi svoji vizi panevropského hnutí T. G. Masarykovi v roce 1920. V roce 1922 publikoval v Vossische Zeitung článek Die europäische Frage ve kterém objasnil své názory na ideu Panevropy.

V roce **1923** v práci **Pan-Evropa**⁶ představil R. N. Coudenhove-Kalergi⁷ již v rozvinuté formě své stanovisko na téma integrace Evropy. Konstatoval, že začátkem 20. století se svět emancipoval od Evropy. Ta zůstala po válce roztržena, zadlužena, rozervána národnostními a sociálními boji. Zatímco v mimoevropském světě usilují drobné státy o připojení k světovým říším, odehrává se v Evropě proces opačný. Touha po svobodě je tady tak silná, že i nejmenší národ chce plnou suverenitu bez ohledu na své schopnosti životní a konkurenční. Zatím co ve velkém světě pokračuje integrační proces, kráčí Evropa stále více vstříc atomizaci. Tak jako Anglie, Amerika a Rusko, musí i Evropa najít rovnováhu mezi svobodou a organizací. Řešení vidí Coudenhove-Kalergi ve vytvoření pan-evropské federace, kde by došlo k ekonomické a politické

⁶ COUDENHOVE-KALERGI, R.: Pan-Evropa. Praha 1993.

⁷ POLÁČKOVÁ, Z.: Richard Coudenhove-Kalergi a ideovo-politické zázemie jeho projektu európskej integrácie. In: Střední Evropa a evropská integrace. Ed. M. Goňcová. Brno MU 2006, s. 95-108.

spolupráci, postupně by byly odstraněny hranice, byla by provedena odluka národnosti od státu, protože národnost je říší ducha a není možné ohraničovat ji pohraničními kolíky. Tak by v rámci velkého panevropského hospodářství mohla každá národnost v klidné soutěži se svými sousedy přivést vlastní kulturu k dokonalosti.

Coudenhove-Kalergi v této práci formuluje šest základních argumentů pro sjednocení Evropy:

1. Versailleský mírový systém je nedokonalý, Společnost národů také zklamala. Jedinou možností jak zabezpečit mír je sjednocení Evropy.
2. Je nutné okamžitě rozvinout ekonomickou spolupráci, ale uvědomuje si nakolik je tato podmíněna politicky.
3. Panevropa jako ochrana před světovou hegemonií (např. USA nebo Ruska).
4. Sjednocená Evropa přinese zrušení hranic a tak definitivní vyřešení národnostní a menšinové otázky.
5. Potřeba obnovy evropské kultury.
6. Roztříštěná Evropa je anachronismus. Technický vývoj a ekonomická konkurence si vyžaduje sjednocenou Evropu.

Prostor Pan-Evropy vymezuje Coudenhove-Kalergi na státy pevninské Evropy (tedy Evropy bez Velké Británie), avšak včetně Islandu, který je spojen s Dánskem personální unií.

Vyloučení Velké Británie z Panevropy zdůvodňuje Coudenhove-Kalergi jejími mimoevropskými zájmy. Připustil, že Velká Británie přinesla významný vklad do rozvoje evropské kultury, evropské civilizace i ekonomického rozvoje. Po 1. světové válce se však soustředila na své zámořské državy a evropské problematice se nevěnuje.

Na východě nemá Evropa přirozenou hranici, jen politickou, na hranicích se sovětskými republikami končí demokracie. Do Evropy tak není možné zatím zařadit ani SSSR. Vyloučení Ruska z Panevropy považoval Coudenhove-Kalergi za přirozené i proto, že se rozkládá nejenom v Evropě, ale i v Asii.

Kdyby se Rusko s jeho asijskými oblastmi přičlenilo k Panevropě, vznikl by ruský protektorát nad Evropou.

Hlavní vliv na hospodářský a také politický život Evropy bude mít Francie a Německo. Časem se bude muset Francie smířit s dominantním postavením Německa ve sjednocené Evropě, co je podle Coudenhove-Kalergiho dáno jeho počtem obyvatel, geopolitickým postavením, lepším průmyslem a administrativní strukturou.

Podle Coudenhove-Kalergiho je možné země světa rozdělit na několik skupin podle charakteru jejich kultury, civilizace a hospodářského rozvoje. Do první skupiny zařadil státy Evropy (bez Velké Británie a Ruska). Do druhé skupiny patří Velká Británie a její koloniální panství. Do třetí země amerického kontinentu

a do čtvrté Rusko. Později se zřejmě doformuje pátá skupina zemí Dalekého východu z regionu Asie.

V memorandu Organizace světa a Panevropa, kterým v roce 1926 navrhoval reorganizaci Společnosti národů, předpokládal vytvoření federativních bloků na těchto územích: federace britského impéria, federace východní Evropy včetně Ruska a států asijského kontinentu, panamerické unie, federace zemí východní Asie s Čínou a Japonskem a pochopitelně Panevropská unie s 26 státy západní a střední Evropy. Federace by měly centrum v Ženevě, ve Společnosti národů, byla by řízena Radou, složenou z jejich zástupců.

Realizace projektu Panevropy by měla projít několika etapami:

1. svolání panevropské konference kteroukoliv současnou vládou
2. podepsání dohod mezi státy kontinentální Evropy o vzájemné garanci hranic, o řešení všech sporů dohodou
3. vytvoření panevropské celní unie, která by připravila Evropu na vznik společného hospodářského prostoru
4. vytvoření Spojených států evropských.

Coudenhove-Kalergi měl i jasnou představu o nejvyšších orgánech Panevropy – hlavní organizační složkou Spojených států evropských měl být parlament, podle amerického vzoru. Skládal by se ze sněmovny národů, tam by ve všeobecných volbách byl zvolen jeden představitel za jeden milion obyvatel daného státu, a sněmovny států, tam by každý stát vyslal jednoho zástupce. Pro svou jednoduchost a dominanci je nevhodnějším dorozumívacím jazykem pro Evropu angličtina, při zachování všech národních jazyků jako kulturního bohatství.

V díle Coudenhove-Kalergiho se setkáváme s různými pojmy vyjadřujícími formu spolutění v Evropě: federace, konfederace, unie, svaz, státní svaz, Spojené státy evropské. Podstatná je ovšem jeho představa o tom, že základem mírového soužití je obec, složená ze svobodných jedinců, kanton jako společenství obcí, stát jako společenství kantonů, kontinent představující společenství národů a pak lidstvo jako společenství kontinentů. Po roce 1930 propaguje jako vzorové společenství Švýcarsko.

Podle Coudenhove-Kalergiho již existuje jeden evropský národ. Dokazoval, že jednota západní kultury, její křesťansko-helénistický základ nás opravňuje mluvit o evropském národě, který je zatím jazykově a politicky rozdělen na skupiny. Nic však nebrání tomu, aby každý Ital, Němec, Francouz, nebyl také dobrým Evropanem. Evropský národ je jako velký strom s jedním kmenem a mnoha větvemi. Nacionalisté vidí jenom větve a považují je za stromy, protože přes ně nevidí na kmen. Evropa je však jednotou kultury, krve a dějin. Proto se postupně musí dojít od nacionalismu k evropskému patriotismu.

Coudenhove-Kalergi si byl vědom toho, že nestačí pro myšlenku sjednocené Evropy získávat přední politické osobnosti, ale je nutné propagovat ji i mezi obyvatelstvem, vytvořit skutečné povědomí evropské spolupatříčnosti. Od

roku 1924 začal vydávat časopis Pan-Evropa v německé a francouzské verzi jako měsíčník. Formuje se i **organizace Panevropská unie**, která má od svého vzniku v roce 1924 sídlo ve Vídni - až do roku 1938, pak se stěhuje do Bernu, v roce 1941 do New Yorku. Panevropské hnutí si buduje národní rady v jednotlivých zemích a má podporu především v pokrokových intelektuálních kruzích. Finanční podporu získává v Rakousku a Německu. Postupně se daří získat i francouzské politiky, zvláště po roce 1925. Při své cestě do Ameriky v roce 1925 inicioval Coudenhove-Kalergi vytvoření Amerického kooperativního výboru Panevropské unie.

Činnost panevropského hnutí v meziválečném období je možné rozdělit do čtyř období:

1. Formování hnutí až do 1. kongresu ve Vídni v roce 1926. Kongresu se zúčastnilo 2000 účastníků, zastupujících 24 zemí. Ukázalo se, že myšlenka sjednocené Evropy měla v evropské společnosti značnou odezvu.

2. V letech 1926-1930 dosáhlo panevropské hnutí vrcholu své meziválečné aktivity. Byla tady snaha plně rozvinout spolupráci s Francií a s Německem. V roce 1930 se konal 2. panevropský kongres v Berlíně. Diskutovalo se především o projektech A. Brianda na sjednocení Evropy, francouzští delegáti ho prosazovali jako jediné reálné řešení. Začátkem roku 1930 však předložil Coudenhove-Kalergi nový projekt na vytvoření Společenství evropských států a to v rámci Společnosti národů. Nejvyšším orgánem měla být Hlavní rada, skládající se z představitelů jednotlivých států, která by měla dohled nad činností komisí plnících funkce ministerstev. Výkonnou moc by měl Federální úřad s kancléřem, vicekancléřem a ministrem financí, kteří by byli voleni plenárním shromážděním scházejícím se dvakrát ročně, které by mělo také zákonodárnou iniciativu. Konflikty mezi členskými státy by řešil Nejvyšší soud. Iniciativa Coudenhove-Kalergiho je částí veřejnosti chápána jako snaha konkurovat projektům A. Brianda, korigovat francouzské představy o sjednocené Evropě.

3. Po roce 1930 se panevropské hnutí dostává do izolace, mění se situace ve Francii, padá Briandův plán, Německo je zasaženo vlnou šovinismu. Přípravuje se 3. kongres panevropského hnutí v Basileji na podzim roku 1932. Po smrti A. Brianda měl být protektorem kongresu premiér Francie E. Herriot. Jeho vztahy z Coudenhove-Kalergim jsou však velice napjaty poté, co Coudenhove-Kalergi označuje Francii za viníka nedostatků versailleského mírového systému, žádá jeho revizi, revizi hranic Německa. Francouzští delegáti pak víceméně bojkotovali kongres v Basileji, což využili němečtí aktivisté a obsadili skoro všechny nově vzniklé sekce. V panevropském hnutí se objevila i myšlenka, že plán ekonomického ozdravení Evropy, předložený na kongrese v Basileji, může být realizován jenom národně-socialistickými silami na čele s Hitlerem. Po nástupu Hitlera k moci je však panevropské hnutí v Německu zakázáno, pochopitelně končí i finanční pomoc. R. Coudenhove-Kalergi proto hledá nové zdroje a to především v Československu (E. Beneš), v Rumunsku (ministr zahraničních věcí Titulescu), tradičně ve Francii a Rakousku.

4. Léta 1932-1939 jsou poznamenána bojem proti nacistickému ohrožení, Panevropské hnutí je oslabeno, evropskou veřejnost víc než budoucnost tíží přítomnost, především snaha o obranu demokracie. Čtvrtý kongres panevropského hnutí se konal ještě ve Vídni v roce 1935, ale již v roce 1938 je sídlo hnutí i redakce časopisu Paneuropa a Europäische Briefe ve švýcarské emigraci. R. Coudenhove-Kalergi emigroval v roce 1939 do Paříže, získal francouzské občanství a to si ponechal až do své smrti v roce 1972.

R. Coudenhove-Kalergi se nevzdává své vize sjednocené Evropy ani v těžkých dobách druhé světové války. Po roce 1940 se snaží získat podporu americké veřejnosti. Jeho přednášky na amerických univerzitách jsou po roce 1941, kdy USA vstupují do války, přijímány s rozpaky. Nadále totiž prezentuje sjednocenou Evropu ve které bude hrát významnou roli Německo, v té době na vrcholu fašistické moci, na druhé straně nadále nepočítá s jakoukoli rolí Ruska v evropském dění, a to právě v době formování americko-sovětské spolupráce. S nepochopením a kritikou se setkává i v řadách evropského domácího a zahraničního odboje.

Malou odezvu má na V. kongresu panevropského hnutí v roce 1943 v New Yorku i jeho připravovaný projekt nové evropské ústavy. Předpokládalo se vytvoření evropské ekonomické unie, s kterou by byly svázány i kolonie evropských zemí, společný obranný systém s nadnárodní armádou, evropský právní systém. Evropská federace by měla tři hlavní instituce: kongres (ústavodárný orgán), radu (výkonný orgán) a nejvyšší soud.

Coudenhove-Kalergi navrhoval již v roce 1942, aby se v Evropě neobnovovaly národní státy, ale aby na spojenci obsazených územích proběhly volby do ustavujícího shromáždění, to by provedlo hlasování o evropské federaci. Až v případě, že by ji odmítlo, uzavřel by se mír mezi jednotlivými vládami. Spojené státy evropské by měly nejenom vlastní armádu, ale o ekonomických otázkách by společně jednali experti Ekonomické unie.

Po roce 1946 působil R. Coudenhove-Kalergi znovu v Evropě. Mezinárodní situace je však zcela jiná, vznikají nové organizace, přicházejí noví lidé jako Robert Schuman, Jean Monnet, Alcide de Gasperi, Konrad Adenauer⁸ a další, kteří mají své vlastní představy o sjednocovacím evropském procesu a o jeho realizaci. Coudenhove-Kalergi sice v roce 1951 reaktivoval panevropské hnutí, konalo se několik kongresů, ale jeho role již nebyla tak významná, jako v meziválečném období

Osobnost hraběte R. N. Coudenhove-Kalergiho (tak jako přínos E. Beneše, M. Hodži ale i T. G. Masaryka k rozvoji myšlenky evropské integrace) není v českém a slovenském prostředí doceněna, přitom právě on jako teoretik sjednocené Evropy, jako organizátor panevropského hnutí vybudoval ve dvacátých a třicátých letech ideové základy poválečných integračních procesů. Pokud se

⁸ Podrobněji: GONĚC, V.: Evropská idea. Díl I. a II. Brno: MU 2000, 2001.

seznámíme s jeho teorií, lépe pochopíme podstatu a cíle sjednocující se Evropy, ale i složitost kompromisů, které tento proces provázejí. V panevropském hnutí se formovali názory výrazných osobností evropského meziválečného i poválečného období. Jednou z nich byl i francouzský ministr zahraničních věcí (1925-1932) Aristide Briand.

Aristide Briand (1862-1932)

Francouzský politik A. Briand prosazoval ve Společnosti národů variantu integrované Evropy do značné míry odlišnou od hraběte Coudenhove-Kalergiho. Především z procesu evropské integrace nevyklučoval Velkou Británii a Rusko. Ekonomická a politická integrace Evropy měla být uskutečněna formou federace, neakceptoval Kalergiho vizi evropského národa, který se bude dál rozvíjet po zrušení států.

A. Briand přednesl své představy o integrované Evropě na půdě Společnosti národů v roce 1928. Reakce na jeho projev o Spojených státech Evropy, postavených na spolupráci Francie, Německa a Anglie, byla rozpačitá. Evropské státy měly obavu z posílení pozic Francie, Velká Británie reagovala podezíravě, Sovětský svaz se cítil ohrožen, malé státy měly pocit odsunutí na vedlejší politickou kolej. Také odezva v Německu nebyla jednoznačná, část veřejnosti se obávala upevnění Versailleského mírového systému. Vedle toho Gustav Stresemann (1878-1929), který byl od r. 1923 ministrem zahraničních věcí, viděl šanci pro Německo pokračovat v prolamování mezinárodní izolace (Rappalská smlouva z r. 1922), rozvíjet ekonomiku (Dawesův plán z r. 1924). Byl to právě Stresemann, který v diskusi s představiteli panevropského hnutí vyzval A. Brianda, aby vypracoval písemné memorandum, které by bylo předloženo všem zemím Evropy. **Memorandum A. Brianda je předloženo k projednávání Společnosti národů 1. května 1930.** Projednává se v složitých mezinárodních podmínkách – vypukla hospodářská krize, Německo díky schválení plánu Američana Owena Younga směřuje k hospodářské samostatnosti (Youngův plán z r. 1929 a 1930), byl podepsán Briand-Kellogův pakt (1928) mezi USA a Francií obsahující výzvu státům celého světa k řešení konfliktů mírovou cestou. Smrtí Stresemanna ztrácí Briand oddaného spojence, v samotné Francii padá jeho kabinet, i když sám Briand pokračuje v kabinetu A. Tardieua, stává se nálada francouzské veřejnosti spíše zdrženlivou. Nakonec i v samotném Německu je společnost zasažena novou vlnou nacionalismu.

Briandovo memorandum předpokládalo federativní uspořádání Evropy, při zachování suverenity členských států a to pod názvy jako např. Spojené státy evropské, Evropská unie, Evropské společenství, Evropská organizace. Vytvoření Spojených států evropských, jako politické unie, má zajistit nezávislost a prosperitu členů. Ekonomické úkoly mají být podřízeny úkolům politickým. Mají být vytvořeny instituce Spojených států evropských – evropská konference jako vrcholný zastupitelský orgán, politický výbor jako výkonný orgán a sekretariát.

Předpokládal se vznik celní unie nejdříve mezi Francií, Německem a Velkou Británií, vytvoření společného evropského trhu, racionální výměny zboží a kapitálu. USA a SSSR neměly integraci považovat za akt namířený proti nim, na druhé straně Velká Británie měla konkretizovat svoji politiku.

17. května 1930 dostaly vlády všech 27 členských zemí Společnosti národů Briandovo memorandum. Diskusi, ve které byly vysloveně proti projektu Rusko, Velká Británie a Itálie, shrnul A. Briand na konferenci v Ženevě 8. září 1930. Briandův projekt se nepodařilo prosadit, i když byla v roce 1931 vytvořena komise studií o Evropské unii, která měla dál připravovat materiály pro Společnost národů. V roce 1932 po smrti A. Brianda činnost komise pozvolna končí, snaha Francie prosadit realizaci „evropské myšlenky“ končí neúspěšně.

Po roce 1933 pokračuje rozpad křehké rovnováhy mezi vítězi a poraženými. V politické teorii se dále dopředu integrační proces totalitního německého typu. Schyluje se k druhé světové válce

Myšlenka integrace Evropy v letech 2. světové války

Druhá světová válka přinesla pochybnosti, zda meziválečné úsilí o sjednocení Evropy A. Brianda, L. Bluma, E. Beneše, M. Hodži, R. N. Coudenhove-Kalergiho a dalších, nebude zničeno. Diskutovalo se o perspektivě, potřebnosti nebo zbytečnosti národní státnosti, případně o jejich inovovaných formách. Pozitivně bylo hodnoceno vše, co evropskou společnost spojovalo, kritická analýza byla zaměřena především na příčiny rozporů vedoucích k lokálním nebo světovým válkám: problémy nacionalismu, spory o hranice, otázka menšin, příčiny vzniku různých forem diktatur. Jednou z možností jak se pokusit vyřešit tyto problémy bylo **vytvoření regionálních federací, které by sestavily celoevropskou federaci, nebo konfederaci**. Pojem Evropa nebyl ve většině dokumentů ohraničován ani geograficky, ani politicky. Obvykle se však východní hranice Evropy, tak jako v meziválečném období, určovaly na hranicích se SSSR.

Již na podzim roku 1939 je na ministerstvu zahraničních věcí Velké Británie rozpracován projekt anglicko-francouzské unie, která by se mohla stát začátkem evropské integrace. V roce 1941 vznikl ve Velké Británii mezinárodní výbor Federální unie za účasti 16 zemí Evropy. Přípravovalo se vytvoření Československo-Polské federace, v roce 1942 Řecko a Jugoslávie pracují na realizaci Balkánské unie. V roce 1943 se formuje federalistické hnutí v Itálii.⁹

Myšlenka federativní demokratické Evropy¹⁰ dominuje i v projektech hnutí odporu v západní Evropě. Prioritou poválečného vývoje je především odstranění Německa jako samostatného mocenského faktoru v Evropě,

⁹ Podrobně: PRANDO, P.: Teórie a projekty talianskeho európskeho federalizmu. Banská Bystrica: UMB 2010, s. 76 an.

¹⁰ GROSS, F.: Federacje i konfederacje europejskie. Warszawa 1994; MARSZALEK, A.: Z historii europejskiej idei integracji miedzynarodowej. Łódź: 1996.

zpochybňuje se myšlenka státní suverenity v Evropě vůbec. Nejdůslednější koncepce francouzského, holandského, dánského, norského a italského odboje se orientovaly na víceméně unitární Evropu s dominantní rolí celoevropského parlamentu, s jednotným celoevropským občanstvím. Německo a jeho satelity měly změnit svou politickou a ekonomickou strukturu pod mezinárodním dohledem, jen tak se časem mohlo uvažovat o jejich zařazení do nové spolkové, nebo federativní Evropy. Přenesení pravomocí národních států na celoevropské orgány nemělo znamenat ztrátu národní kulturní specifičnosti, ale především vytvoření prostoru pro nové formy spolupráce.

Střední Evropa se otázkou státnosti zabývá ve zvlášť složité situaci. Většina národů tohoto teritoria ztratila v průběhu 2. světové války státní samostatnost, případně získala formálně vlastní stát, ale neměla možnost samostatně rozhodovat. Středoevropským politikům se nadále nedaří zbavit se provinčního myšlení a dívat se na regionální problémy z celoevropského hlediska. Vzhledem k předchozímu historickému vývoji národů v střední a jihovýchodní Evropě bylo velice složité překonat pocit potřeby národní státnosti, a to i ve stínu další hrozby ze strany Německa nebo SSSR pro osudy malých národů.

Myšlenka celoevropské federace byla v tomto geopolitickém prostoru chápána jako příliš vzdálený cíl. Osudy Hodžových návrhů¹¹ na federaci střední Evropy jako i návrhů na Československo-Polskou federaci ukázali, že ve střední (i jihovýchodní a východní) Evropě ještě neexistovala politická atmosféra pro nadnárodní spolupráci. Vedle nepřipravenosti veřejného mínění národů nebo politických představitelů národních států tohoto regionu na nové formy vztahů, kde smysl národní státnosti není prioritou, nesmíme zapomínat ani na rozhodnutí a zájmy velmocí. Sovětská politika v oblasti střední Evropy prosazovala obnovu národních států, státní rozdrobenost s patřičnými dávkami nacionalismu znamenala menší odpor při prosazování vlastní politiky .

Zhoršování vztahů mezi spojenci i diskuse v domácím i zahraničním odboji vedou nakonec i v západní Evropě k vítězství myšlenky obnovy národních států . Nebezpečí hrozící z obnovy silného Německa má zabránit jeho rozdělení do okupačních zón. Evropa na konci války potřebuje víc než jindy naději a tady má stále šanci myšlenka sjednocené Evropy.

2.3. Poválečná integrace

Končí válka a Evropa si uvědomuje tvrdou realitu: ztrátu svého postavení ve světě. Rozhodující roli hrají Spojené státy americké a Svaz sovětských socialistických republik. Události v Evropě již nejsou centrem světových událostí,

¹¹ Podrobněji: PEKNÍK, M. (Ed.): Milan Hodža a integrácia strednej Európy. Bratislava SAV 2006

naopak, světové události začínají určovat události evropské. Evropa musí usilovat o znovuzískání suverenity, nezávislosti, svobody, stát se subjektem, ne objektem světové politiky. Budoucí Evropa musí být „třetí silou“ poválečného světa. Jediné řešení je společný postup evropských států v oblasti ekonomické, politické i vojenské. Těmto otázkám se věnuje řada významných osobností: W. Churchill, P. H. Spaak, K. Adenauer, W. Hallstein, C. Pineau, A. Spinelli, J. Monnet, R. Schuman a další. Již v roce 1945 se ukazuje, že zájmy a možná řešení se u evropských zemí značně rozcházejí.

Ano, spolupráce, ale s kým a proti komu? To jsou tradiční evropské otázky. Především je to obava ze tří jsoucích či budoucích velmocí: obava Evropy z ekonomického a vojenského vlivu USA, proto je sjednocovací proces často interpretován jako protiamerická integrace; obava Evropy ze SSSR – z jeho ekonomické i vojenské síly, z rostoucího politického vlivu nejenom v prostoru střední a jihovýchodní Evropy; obava – především Francie – ze sjednocení Německa. Tady naráží Francie především na zahraničněpolitickou strategii USA, která v době studené války počítá s využitím Německa v případě války proti východnímu bloku a proto prosazuje hospodářskou obnovu a remilitarizaci Německa. Německo má tvořit také protiváhu francouzským a anglickým ambicím v evropském prostoru. Každá spolupráce předpokládá schopnost komunikace, navíc integrační proces znamená i ochotu postoupit část své národní suverenity vyšším orgánům. Jsou na tyto nové formy vztahů v poválečné Evropě státy připraveny?

Jejich postoje a preference se různí: první skupina, představovaná zeměmi jako je Velká Británie, Švýcarsko, Rakousko, ale i skandinávské země, preferuje takové instituce, které nenaruší jejich politickou neutralitu, jejich národní suverenitu. Této skupině vyhovují organizace jako je Rada Evropy, OSN, GATT, OEEC.

Druhá skupina uvažuje a jedná pragmaticky, vidí výhody integrace především v rovině ekonomické. Tento přístup realizují země jako je Francie, Německo, Itálie, země Beneluxu. Zcela výjimečné postavení mají němečtí politici, kteří v procesu integrace vidí reálnou šanci pro sjednocení Německa (Konrad Adenauer).

Krise poválečné evropské společnosti je prohloubena po roce 1946 studenou válkou a Evropa je na dlouhá desetiletí rozdělena na východní a západní část, které v různorodých podmínkách pracují odděleně na ekonomické, vojenské a politické integraci. Určité naděje vzbuzovala účast v společných organizacích jako je OSN (1945), Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GAAT, nyní WTO) z roku 1947, Rada Evropy (1949), Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE, nyní OBSE) z roku 1975. Přesto dominuje až do devadesátých let geopolitické rozštěpení Evropy.

Západoevropská poválečná ekonomická integrace má vzor v celní unii zemí Beneluxu z roku 1944, počátek vlastní spolupráce je spojen s přijetím

Marshallova plánu v roce 1947, následným (1948) založením Organizace pro Evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC, nyní OECD), hledají se možnosti kontroly spravování peněžních prostředků z Marshallova plánu. Vyvrcholením úsilí o ekonomickou spolupráci je vznik Evropského společenství pro uhlí a ocel (ESUO) v roce 1951, Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM) v roce 1957, vytvoření Evropského sdružení volného obchodu (ESVO nebo EFTA) v roce 1960.

Státy ve sféře sovětského vlivu zakládají v roce **1949** ekonomickou organizaci **RVHP - Radu vzájemné hospodářské pomoci** a v roce **1955** vojenské seskupení států **Varšavské smlouvy**.

Při hledání řešení poválečných integračních problémů výraznou roli sehráli dva francouzští politici: Jean Monnet a Robert Schuman.

Jean Monnet (1888-1979)

Jean Monnet¹² byl nejenom významným francouzským ekonomem, ale i politikem. Uvědomoval si důležitost ekonomické spolupráce mezi státy.

V roce 1943, za svého pobytu v Alžíru (byl členem Výboru pro národní osvobození), vystoupil s myšlenkou Spojených států evropských, které by zamezily obnově států na základě národní suverenity a vytvořily evropskou pospolitost, tvořící společnou ekonomickou jednotku. Západoevropský integrační proces se však musí opírat o všeobecně platné zásady mezinárodních vztahů:

1. Upřednostňování práva před silou. Principy svobody, rovnosti a demokracie se přitom promítají do rozličných institucionálních forem: do voleb, parlamentů, soudů, všeobecné výchovy, svobody projevu a informací.
2. Sjednocování lidí. Předpokládá řešit problémy, které lidi rozdělují, vést je k poznání vlastních zájmů.
3. Přesun suverenity na společné instituce. Vytvoření společných orgánů, které reprezentují první evropské federální struktury.
4. Moc institucí. Respektování jejich řídicí funkce, ale také jejich kontrola.
5. Stejná práva pro všechny národy.

Myšlenka federace Evropy byla podpořena i W. Churchillem v září 1946 Curychu. Zde také navrhl, aby Francie dovedla Německo do Spojených států evropských. Je zajímavé, že již tady se o roli Velké Británie v integračním evropském procesu přestává mluvit.

¹² Vzpomínky J. Monneta: MONNET, J.: Erinnerungen eines Europäers. Baden-Baden: Nomos Verlag 1988.

Schumanův plán

J. Monnet si byl vědom toho, že ke sjednocení Evropy nedojde revolučním převratem, ale že evropské národy čeká velice zdoluhavá cesta. Má se postupovat v budování spolupráce v jednotlivých sektorech ekonomiky a pokud se dosáhne úspěchu, má se zkušenost aplikovat v dalším resortu. Postupné sblížování evropských národů, které bude završeno plným ekonomickým, politickým a společenským sjednocením, je možné jen po odstranění tradičního francouzsko-německého nepřátelství. Francouzská vláda navrhla podřídit celou francouzskou a německou výrobu uhlí a oceli mezinárodní kontrole. **Projekt vypracoval J. Monnet, jako nejvyšší představitel Francouzské národní plánovací komise**, se svými spolupracovníky E. Hirschem a P. Reuterem. Kartelizace produkce uhlí a oceli se měla stát prvním krokem k evropské federaci, nově vytvořená solidarita mezi Francouzskem a Německem měla eliminovat nebezpečí války.

Tehdejší francouzský ministr zahraničních věcí **Robert Schuman (1886-1963)** dopracoval a zveřejnil projekt **9. května 1950**. Do dějin evropské integrace vešel jako **Schumanův plán**.

Reakce evropské veřejnosti, především K. Adenauera¹³ v Německu, byla velice příznivá. Federalisté očekávali naplnění svých idejí, Spolková republika Německo by dosáhla přičlenění do rodiny evropských států jako rovnoprávný člen, mohla to být cesta k sjednocenému Německu v sjednocené Evropě. Američané potřebovali sjednocenou Evropu proti SSSR a ani Angličanům nebyla proti myslí budoucí změna francouzských pozic vůči Německu, při posílení nadnárodní kontroly.

Evropské společenství uhlí a oceli

Na základě Schumanova plánu byla 18. dubna **1951 podepsána** smlouva o **Evropském společenství uhlí a oceli - ESUO**, která vešla v platnost 23. července 1952. Smlouva byla podepsána na padesát let.

Poprvé se tak podařilo vytvořit nadnárodní organizaci, která měla řešit problémy spadající do té doby do pravomocí národních států. Jejimi členy se stalo 6 států: Francie, Itálie, Spolková republika Německo, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko.

Evropské společenství uhlí a oceli si kladlo za cíl nahradit jednotlivé národní trhy uvedených (montánních) výrobků – proto také název Montánní unie – společným trhem všech členských zemí. Šlo především o to, umožnit volný pohyb zboží, kapitálu a pracovních sil v rámci montánních odvětví členských zemí a současně uplatňovat společné celní tarify na dovoz montánních produktů ze zemí mimo ESUO.

¹³ ADENAUER, K.: Erinnerungen. Stuttgart: 1965.

Společný trh se podařilo vybudovat v prvních pěti letech po založení ESUO. Nezabránilo se průvodním jevům, jako bylo zavírání nerentabilních dolů, rekvalifikace horníků. Celkově však došlo k oživení produkce v těchto odvětvích.

J. Monnet byl v letech 1952-1955 prvním předsedou Vysokého úřadu, který se stal, společně s Radou ministrů, Shromážděním (pozdější Evropský parlament) a Evropským soudním dvorem, nejvyšším orgánem ESUO. Měl se tak vytvořit základ pro realizaci Monnetovy vize federalizované Evropy, Evropy postavené na základě parlamentní demokracie.

Jeho představa o Vysokém úřadě s pěti komisaři, jmenovanými jednotlivými vládami (těmto vládám však nebyli komisaři odpovědní, ani jimi nebyli odvolatelní), jako zcela samostatné a akceptované instituci narazila na realitu: Vysoký úřad sice reguloval montánní odvětví, ale neměl právo zasahovat do jiných sfér hospodářství členských zemí. Národní orgány tak mohly neutralizovat některá jeho rozhodnutí.

Čím dál, tím více bylo zřejmé, že výhodnější bude začlenit do integračního procesu národní hospodářství jako celky a to i s rizikem, že v těchto ekonomikách budou odvětví, která ještě nejsou připravena k integraci. Nic to však neměnilo na skutečnosti, že založení ESUO zůstává prvním krokem k ekonomické, politické a vojenské integraci poválečné Evropy.

Evropské obranné společenství (EOS)

V roce 1950, v době příprav smlouvy o vytvoření ESUO, se prudce zhoršuje mezinárodní situace, vrcholí období studené války. Začíná válka v Koreji, berlínská blokáda a převrat v Československu završuje doformování sovětské zóny ve střední Evropě. Američané se domnívají, že k obraně Evropy před sovětským nebezpečím bude potřebná i účast západního Německa. Francie, tak jako v případě uhlí a oceli, řeší znovu dilema, jak sladit francouzskou bezpečnost s obnovením vojenské síly Německa.

J. Monnet navrhuje podobné řešení jako v případě uhlí a ocele: vložit vojenské zdroje Francie, Německa a dalších evropských států do **Evropského obranného společenství**. Francouzský ministerský předseda René Pleven usiloval o vytvoření společné evropské armády pod velením evropského ministra obrany. Toto pojetí zasahovalo hluboce do národních suverenity a předpokládalo také určitý stupeň politické integrace. Smlouva o vytvoření EOS je podepsána v Paříži v květnu 1952 mezi Francií, SRN, Itálií a zeměmi Beneluxu.

V srpnu 1952 na zasedání šesti ministrů zahraničí v podobě Rady ESUO bylo dohodnuto, že rozšířená forma této instituce by mohla jako shromáždění ad hoc vypracovat ústavu **Evropského politického společenství (EPS)**, které by mělo mít kompetence v montánní oblasti, i v otázkách obrany a také koordinovat zahraniční politiku členských zemí. Dalším cílem EPS bylo zřízení společného trhu mezi členskými státy. Existující Evropské společenství uhlí a oceli a plánované

Evropské obranné společenství se měly během dvou let integrovat do evropského politického společenství. V návrhu ústavy o 117 člancích se společně objevují nadnárodní a konfедераční prvky: plánovaná Výkonná rada a přímo volitelný dvoukomorový parlament prezentují nadnárodní prvky a Rada národních ministrů konfедераční tendence.

Návrh smlouvy o EPS byl v březnu 1953 jednomyslně schválen Společným shromážděním ESUO, jednání ministrů zahraničních věcí, vedena v témže roce však nedospěla ke shodě pokud jde o omezení národní suverenity. Ratifikační proces nakonec ztroskotal v roce 1954 na odmítavém stanovisku francouzského parlamentu k vytvoření Evropského obranného společenství, které mělo být předpokladem pro politické sjednocování. Proč tak velkorysý projekt neprošel?

Evropské obranné společenství mělo být nadnárodní organizací se společnými ozbrojenými silami, rozpočtem a politickými orgány (ministerskou radou, shromážděním a soudem). V rámci Evropského obranného společenství se mělo také znovu vyzbrojit Německo. Vedle posílení amerického vlivu v Evropě tak hrozilo, při absenci Velké Británie v evropských strukturách, že realizace připravovaných projektů bude znamenat při přetížení Francie koloniálními válkami především posílení Německa. Tato skutečnost byla pro francouzskou zahraniční politiku nepřijatelná, byla zcela v rozporu s původními záměry Monneta, Schumana i Plevena. Odmítnutí Evropského obranného společenství je považováno za velikou ránu propagátorů myšlenky federace. Zanikl tak základ z něhož vzešel návrh evropské ústavy, upustilo se od projektu Evropského politického společenství.

Západoevropská unie (ZEU) – Western European Union

Mezinárodní krizi provázející neúspěch Evropského obranného společenství se snaží zmírnit Velká Británie. Inicjuje konferenci v Londýně, kde se hledá kompromis, opouští se od nadnárodní koncepce Evropského obranného společenství, dohodla se modifikace Bruselské smlouvy z března 1948 (Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemsko a Velká Británie) a pařížskými smlouvami z října 1954 přistoupily k ní Itálie a Německo. Pod názvem **Západoevropská unie (ZEU)** začíná staronová organizace pracovat od **května 1955**. Unie dlouho neměla větší politický ani vojenský význam, především proto, že všechny členské země byly současně členy mnohem dravější organizace – NATO. Nový impuls přináší rok 1984, kdy se Západoevropská unie má stát platformou francouzsko-německé spolupráce. Na jednání Rady ministrů ZEU v Haagu v roce 1987 byl přijat dokument „Platforma o evropských bezpečnostních zájmech“, kde se hledají cesty k rozšíření role ZEU v Evropě. I Maastrichtská smlouva z roku 1992 předpokládá ještě možnost, že ZEU se stane základem ozbrojených složek Evropské unie. Je to v době, kdy se po ukončení činnosti organizace Varšavské smlouvy očekává rozpuštění NATO. Evropská politická scéna je nadšena představou vlastní

evropské obranné politiky, vlastní evropské armády bez amerického velení. Aliance tuto snahu o hledání evropské obranné identity uznala na summitu v lednu 1994, kdy USA vyjádřily přání, aby Evropané převzali více odpovědnosti.

Po jednáních organizace NATO v Madridu v roce 1997 se ukázalo, že americká zahraniční politika sice chce snížit výdaje i počet svých vojenských sborů v Evropě, rozhodně se však nehodlá vzdát svého dominantního postavení ve prospěch evropských vojenských elit. Zvláště, když plánované rozšíření NATO o země střední a jihovýchodní Evropy mělo přinést zajímavé vojenské zakázky, ale i bankovní úvěry americkým podnikatelům.

Sídlem ZEU byl původně Londýn, poté Brusel. Parlamentní shromáždění ZEU zastupovalo 28 členských zemí, zasedalo dvakrát ročně v Paříži. Úředním jazykem byla angličtina a francouzština.

Spolková republika Německo a Francie jsou od roku 1997 v čele skupiny prosazující vytvoření vojenského výboru jako nejvyššího vedení, co mohlo přispět k oživení ZEU. Článek J.7 Amsterodamské smlouvy (červen 1997) však dokumentuje, že nedošlo k dohodě o integraci ZEU do EU, i když se tento vývoj v dalších letech nevyklučoval. A skutečně. Od 1. ledna 2002 byly dceřiné orgány ZEU, Ústav bezpečnostních studií a Satelitní středisko, vyjmuty z řízení této organizace a v současnosti podléhají přímo Evropské unii. Dohoda z Nice zrušila v Smlouvě o Evropské unii řadu bodů týkajících se vztahů mezi ZEU a EU. Byl však ponechán V. bod o kolektivní obraně EU.

ZEU vznikla na základě Pařížských dohod, jejich platnost skončila po 55 letech (doba na kterou byly uzavřeny), proto dne **31. března 2010 ukončila ZEU činnost**, její pravomoci a funkce jsou postupně převáděny na orány EU.¹⁴

Římské smlouvy¹⁵

Po pokusech o vojenskou a politickou integraci soustředili federalisté znovu svou pozornost na ekonomickou oblast, kde se národní suverenity nezdála být tak přímo ohrožena. Země Beneluxu připravily návrh na vytvoření společného trhu, který by pokrýval všechna odvětví, nejenom dva sektory jako ESUO.

J. Monnet souběžně rozvíjel svůj sektorový přístup a připravoval podklady pro vytvoření Společenství pro atomovou energii. Na konferenci šesti členských zemí ESUO v červnu 1955 v Messině byl dán podnět pro oba projekty. Podkladem pro další jednání byla Spaakova zpráva, nazvaná podle belgického politika Paula-Henriho Spaaka. **Římskými smlouvami** podepsanými **25. března 1957** bylo zřízeno **Evropské hospodářské společenství (EHS)** a **Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom)**. Smlouvy vstoupily v platnost 1. ledna 1958.

¹⁴ podrobně: www.weu.int

¹⁵ Římské smlouvy. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1993.

V průběhu jednání o římských smlouvách na sebe narážela, jako obvykle, protichůdná stanoviska jednotlivých velmocí: Francie měla zájem na zachování ochranné bariéry pro vlastní ekonomiku a o důslednou kontrolu atomového výzkumu, při vyloučení vojenské atomové politiky ze sjednocovacího evropského procesu. Německo mělo zájem na volném pohybu osob, kapitálu i služeb, aby mohlo maximálně využít velký společný trh. Velká Británie, která se nakonec v roce 1957 díky Francii do Říma nedostala, měla zájem jenom o pásmo volného obchodu a bylo ochotna připustit v Evropě vznik co nejmenšího počtu nadnárodních institucí. I v tomto případě, tak jako v průběhu celého složitého poválečného období, základem kompromisů bylo sjednocení stanovisek Francie a Německa.

Evropské hospodářské společenství (EHS)¹⁶

Vytvoření společného trhu pro všechny druhy zboží a služeb bylo projektem velkého ekonomického a politického významu. Ekonomiky šesti členských zemí byly dosud odděleny cly, množstevním omezením a netarifními překážkami. Smlouva o vytvoření EHS si kladla za cíl všechny tyto překážky odstranit. Nebylo to jednoduché, jen netarifní překážky znamenaly množství zákonů, předpisů a praktik bránících obchodu, které bylo vzhledem k jejich složitosti velice nesnadné odstranit. Tyto problémy se řeší až do osmdesátých let, kdy byl zahájen program dobudování jednotného trhu do roku 1992.

Smlouva stanovila konkrétní harmonogram pro odbourávání cel a restrikcí v obchodě mezi členskými státy EHS a to v přechodném období 12–15 let. Článek 3 Římské smlouvy o EHS formuluje hlavní ekonomické cíle federálního charakteru v přechodném období následovně:

- odstranění cel a kvantitativních omezení mezi členskými státy při dovozu a vývozu zboží, také odstranění všech ostatních opatření s podobným účinkem,
- zavedení společných celních tarifů a společné obchodní politiky vůči třetím zemím,
- zrušení překážek volného pohybu osob, služeb a kapitálu mezi členskými zeměmi,
- zavedení společné zemědělské politiky,
- zavedení společné dopravní politiky,
- ochrana proti nečestné konkurenci v rámci EHS,
- uplatňování procedur, které umožní koordinovat hospodářskou politiku členských zemí a předcházet nevyrovnanosti jejich platebních bilancí,
- sblížení národních právních systémů natolik, aby odpovídaly potřebám společného trhu,
- založení Evropského sociálního fondu sledujícího otázky zaměstnanosti a růstu životní úrovně,

¹⁶ Římské smlouvy. Evropská integrace v dokumentech. Praha: UMV 1993.

- založení Evropské investiční banky, která by přispívala k hospodářskému rozvoji společenství vytvářením nových zdrojů,
- přidružení zámořských zemí (kolonií) a teritorií.

Společná politika měla být financována z rozpočtu Společenství, jehož příjmy by pocházely z vlastních zdrojů.

Instituce EHS byly vytvářeny podle vzoru ESUO. Obě společenství měla od počátku společný Evropský parlament (Štrasburk) a Evropský soudní dvůr. Rada ministrů EHS měla legislativní funkce, scházela se osmkrát ročně. Výkonný orgán EHS byl nazván Komise (prvním předsedou Komise EHS byl v letech 1958-1967 Walter Hallstein), co bylo považováno za oslabení federalistických impulsů a posílení pozice ministrů zastupujících členské země oproti nezávislé evropské exekutivě. Tato tendence ještě zesílila s příchodem Charlese de Gaulla do funkce francouzského prezidenta v červnu 1958. Když byly v roce 1967 instituce všech tří společenství sloučeny dohromady, zůstalo již výkonné moci označení Komise.

Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom)

Tato mezinárodní vládní organizace pro rozvoj atomového průmyslu byla založena na základě Římských smluv v březnu 1957 z iniciativy Francie. Úkolem Euratomu je:

- rozvíjet výzkum a zabezpečovat šíření vědeckých poznatků,
- stanovit bezpečnostní normy pro ochranu zdraví obyvatelstva a zaměstnanců, dohlížet na jejich respektování,
- sledovat investice směřující k rozvoji jaderné energie v Společenství,
- dohlížet na pravidelné a rovnoměrné zásobování všech uživatelů v Společenství jaderným palivem,
- zabezpečit vhodnými kontrolními opatřeními, aby se jaderný materiál nevyužíval na jiné účely, než byl určen,
- vykonávat vlastnické právo nad štěpnými materiály, které je mu přiznané,
- zabezpečit široké odbytíště a přístup k nejlepším technickým prostředkům vytvořením společného trhu materiálů a speciálního zařízení, volným pohybem kapitálu pro jaderné investice, neomezeným zaměstnáváním odborníků uvnitř Společenství,
- usilovat o mírové využití jaderné energie.

Euratom měl od roku 1967 společné orgány s ESUO a EHS: po ustavení Evropské unie působí v jejím rámci, sídlí v Bruselu.

Římské smlouvy se dařilo realizovat; cla mezi členy EHS byla v roce 1958 snížena o 10 %, vnitřní cla se snižovala etapově, odstraňovaly se další obchodní zábrany. Vnitrostátní předpisy týkající se tržních řádů v zemědělství byly postupně nahrazovány evropským tržním řádem pro zemědělské výrobky. Hraniční kontroly byly zatím zachovány.

Evropské společenství uhlí a ocele, Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii (začíná se běžně používat pro ně pojem Společenství, nebo Evropská společenství – ES) vytvořila od 1. července 1967 společnou Komisi Evropských společenství. Tato nahradila Vysoký úřad ESUO a dvě komise – EHS a Evropského společenství pro atomovou energii. Evropská společenství si tak sice ponechala právní subjektivitu, ale vytvoření společných nejvyšších orgánů po společném Evropském parlamentu a Evropském soudním dvoře i Komise ES znamenalo další krok na cestě k sjednocení.

Evropské sdružení volného obchodu (ESVO) – European Free Trade Association (EFTA).

Ne všechny evropské země byly ochotny přijmout koncepci integrované Evropy opírající se o federativní struktury se silnými nadstátními a nadnárodními prvky. V letech 1957-1958 probíhala na půdě Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) jednání o vytvoření širokého západoevropského pásma volného obchodu, který by zahrnoval i země EHS. Iniciovaly je země, které vzhledem ke svému mezinárodnímu postavení (neutrální země) nebo ekonomickým odlišnostem (systém zemědělských subvencí ve Velké Británii) považovaly EHS za příliš protekcionářské. Po neúspěchu těchto jednání (zejména pro politický nesouhlas Francie) bylo jako protiváha EHS založena separátní integrační organizace **Evropské sdružení volného obchodu (ESVO)**.

ESVO vzniklo na základě Stockholmské konvence podepsané **20. listopadu 1959, která vstoupila v platnost 3. května 1960**. Podepsalo ji sedm západoevropských států: Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švýcarsko, Švédsko a Velká Británie. Přidruženým státem se stalo v roce 1961 Finsko, plné členství získalo v roce 1986. Island přistoupil do ESVO v roce 1970 a Lichtenštejnsko v roce 1991. Na členství v ESVO postupně rezignovaly země, které vstoupily do Evropského společenství (ES). Dánsko a Velká Británie v roce 1973, Portugalsko v roce 1985 a po vstupu dalších zemí do EU v roce 1995 – Rakouska, Finska a Švédska, zůstaly v ESVO pouze čtyři země: Island, Lichtenštejnsko, Švýcarsko a Norsko. Sídlem sekretariátu ESVO se stala Ženeva.

Po svém založení se ESVO začalo věnovat plnění základních úkolů: na základě Stockholmské konvence vytvořit pásma volného obchodu mezi členskými zeměmi. Volný obchod s průmyslovým zbožím byl realizován ESVO v průběhu šesti let. Očekávalo se rozšíření volného obchodu do prostoru celé západní Evropy, co předpokládalo jednání mezi ESVO a zeměmi ES, ale také rozvíjení kontaktů s dalšími ekonomickými organizacemi, především s GATT a OECD.

Významným mezníkem pro další vývoj ESVO se stal 1. leden 1973, kdy Velká Británie a Dánsko přestaly být členy této organizace a vstoupily do ES. Zbytek zemí ESVO postupně uzavřel bilaterální dohody s EHS a s Evropským sdružením uhlí a oceli (ESUO) o vytvoření pásma volného obchodu do roku 1977.

Dalším krokem k zintenzivnění spolupráce mezi ESVO a ES byla Lucemburská deklarace z roku 1984. Rozvinula se spolupráce v oblasti životního prostředí, výchovy, odborného výcviku, výzkumu a technologického vývoje. V **květnu 1992** byla podepsána v Portu smlouva o vytvoření společného **Evropského ekonomického prostoru** (EEP), kterou vedle členských zemí EU podepsali tři země ESVO – Norsko, Island a Lichtenštejnsko, čtvrtá členská země – Švýcarsko v referendu začlenění do jednotného ekonomického prostoru Evropy odmítlo. I v současnosti se spolupráce prohlubuje, významným krokem bylo připojení se Islandu, Norska a Švýcarska k Schengenské dohodě, Island má také zájem na přistoupení k EU.

2.4. Stagnace evropských společenství

Počátečná euforie provázející první roky realizace Římských smluv narazila na zastánce národní suverenity, prezentované především osobností Charlese de Gaulla.

Až do roku 1962 byl Charles de Gaulle zaměstnán domácími francouzskými problémy a ukončením alžírské války. Po roce 1962 se mohl plně věnovat sporům s federalisty uvnitř Společenství a s „Anglosasy“ mimo ně. Prvním krokem v tomto směru bylo v lednu 1963 veto vůči prvnímu britskému pokusu vstoupit do Společenství.¹⁷ Zaskočení se cítili nejenom Angličané, protože jejich žádost byla už rozjednána, ale i samotné Společenství, protože své veto Francie oznámila bez předchozího kolektivního projednání s ostatními členy Společenství.

Další konflikt následoval v souvislosti s financováním rozpočtu Společenství, kdy Charles de Gaulle nesouhlasil s návrhem, aby plán výdajů Společenství, zejména financování společné zemědělské politiky, byl schvalován Evropským parlamentem kvalifikovanou většinou (obával se, že Francie bude přehlasována) a považoval to za další omezování národní suverenity. Francie začala praktikovat „politiku prázdné židle“, kdy od 1. července 1965 stáhla své ministry z Rady ES. Řešení měl přinést tzv. **Lucemburský kompromis z 22. ledna 1966** ve kterém Francie prosadila právo veta v Radě ES, pokud jsou v sázce životně důležité národní zájmy. O věci se pak muselo rozhodovat jednomyslně. Zásada jednomyslnosti (jedná se tak dlouho, až se dosáhne kompromisu), nebo v krajním případě i použití veta, byla hlavním důvodem, proč i po de Gaullově demisi dosahovalo Společenství po řadu let jen omezeného pokroku, mnohé progresivní kroky integrační politiky se nepodařilo prosadit.

Do roku 1968 se sice podařilo dobudovat celní unii mezi členskými státy ES, ale nebyl realizován zcela volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu.

¹⁷ FIALA, P., PITROVÁ, M. (Ed.): Rozšiřování ES/EU. Brno: MU 2002.

Nutnost uskutečnit reformy v důležitých oblastech činnosti ES, zintenzívnit integrační proces, zdůraznila vrcholná konference EHS, která proběhla 1. a 2. prosince 1969 v Haagu. Bylo rozhodnuto do roku 1980 realizovat hospodářskou a měnovou unii, uskutečnit **přímé volby do evropského parlamentu (1979)** a rozšířit jeho kompetence. Členské státy také rozhodly o rozšíření ES na sever – v roce 1970 byla zahájena jednání s Velkou Británií, Dánskem, Norskem a Irskem. Rozšíření Evropského společenství v roce 1973 o Velkou Británii, Dánsko a Irsko (obyvatelstvo Norska se v referendu vyslovilo proti členství v ES), v roce 1981 o Řecko a v roce 1986 o Španělsko a Portugalsko, bylo jistě velkým úspěchem evropské integrace, znamenalo ovšem také řadu nových problémů – větší rozdíly mezi zeměmi a definování nových preferencí.

Po námitkách Velké Británie, že zemědělská politika a celý rozpočtový systém ES jsou namířeny proti ní, byl jako protíváha vytvořen v roce 1975 Evropský fond regionálního rozvoje a v následujících letech došlo i k rozšíření Sociálního fondu.

Zlepšení ekonomické situace členských zemí ES se očekávalo také od zavedení **Evropského měnového systému (EMS)** v roce **1979**. Je zavedeno ECU jako zúčtovací měnová jednotka, vypočítávána prostřednictvím kurzů členských zemí EMS.

Zavedení Evropského měnového systému v členských zemích ES, úspěšné přímé volby do Evropského parlamentu v roce 1979 znamenaly dílčí úspěchy tohoto seskupení. ES se však nadále potýkalo s rozpočtovou krizí (dvě třetiny všech rozpočtových výdajů byly určeny pro zemědělství, nedostává se pak finančních prostředků na další projekty), s krizí agrární politiky (vysoké náklady na intervence, subvence, protekcionismus) i s institucionální krizí (činnost Rady ministrů je málo efektivní, Evropský parlament má malé kompetence).

V první polovině roku 1984 byly za předsednictví Francie vyřešeny dva dlouholeté problémy: podmínky vstupu pro Portugalsko a Španělsko a kompenzace Velké Británii (dohoda z Fontainebleau z června 1984), za její čistý příspěvek do rozpočtu Společenství. Prezident F. Mitterrand rovněž podpořil federalisticky orientovaný návrh Smlouvy o vytvoření Evropské unie, inspirován Spinellim, který Evropský parlament schválil v únoru 1984. O rok později schválila Evropská rada plán na dobudování jednotného trhu do roku 1992. Pod dojmem tohoto kroku a také návrhu smlouvy ze strany Evropského parlamentu projednaly vlády členských zemí první zásadnější změnu Římských smluv, začleněnou do Jednotného evropského aktu, který vstoupil v platnost v červenci 1987.

2.5. Vývoj v 80. letech

Akt o jednotné Evropě (Single European Act)¹⁸

Evropská rada svolala 29.6. 1985 mezivládní konferenci do Milána s pověřením dosáhnout „konkrétního pokroku na cestě k Evropské unii“. Akt o jednotné Evropě podepsalo 17.2. 1986 v Lucemburku nejdříve devět členských států. Dánsko podmínilo souhlas s Aktem o jednotné Evropě (AJE) pozitivním výsledkem referenda, Řecko a Itálie podepsaly dokument dodatečně 28.2. 1986 v Haagu. Po ukončení ratifikačního procesu **vstoupil Akt o jednotné Evropě v platnost dne 1.7. 1987**. Po mnoha reformních iniciativách (mj. Wernerův plán z roku 1970, Tindemansova zpráva z roku 1975, Slavnostní deklarace k Evropské unii z roku 1983, návrh smlouvy Evropského parlamentu z roku 1984, návrh smlouvy o založení Evropské unie, t.j. návrh Spinelliův) orientoval Akt o jednotné Evropě Společenství na důležitou etapu jednotného evropského vnitřního trhu a současně posílil politickou úlohu ES jako aktéra zahraniční politiky. S přihlédnutím ke koncepci budování politické unie byl AJE zárodkem společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

Z právního hlediska je Akt o jednotné Evropě smlouva mezi dvanácti členskými státy, která mění a doplňuje tři výchozí integrační smlouvy (o Evropském společenství uhlí a oceli z roku 1951, o Evropském hospodářském společenství a Evropském společenství pro atomovou energii z roku 1957), Akt se ovšem týká především politického a institucionálního rozšíření Smlouvy o EHS. Je k němu připojen Závěrečný akt, obsahující prohlášení mezivládní konference, jednotlivých delegací a Komise ES o realizaci vnitřního trhu a o politické spolupráci členských států ES.

Těžiskem Aktu o jednotné Evropě je dodržení termínu pro konečnou realizaci **jednotného vnitřního trhu do konce roku 1992**. Ta musela probíhat ve spolupráci s Evropským parlamentem. Proto se v AJE zavedl především v této oblasti pozměněný způsob tvorby právních norem, kdy se Evropskému parlamentu umožnilo při „druhém čtení“ více ovlivňovat rozhodnutí Rady, která si ovšem podržela rozhodující slovo. Skutečné právo spolurozhodování dostal Evropský parlament podle AJE pouze při přijímání nových členů do ES a při uzavírání nových asociačních smluv Společenství s třetími státy nebo jinými organizacemi.

Další komplex, v jehož rámci se Aktem o jednotné Evropě převedly úkoly a kompetence na ES, zahrnuje oblasti, jež předtím upravoval pouze čl.235 Smlouvy o EHS: podpora hospodářské a sociální soudržnosti Společenství, doplnění sociálních předpisů uvnitř ES, vymezení rámce pro výzkum a technologický rozvoj, vytvoření základů pro budoucí politiku Společenství na ochranu životního prostředí, zavedení nové kapitoly ve Smlouvě o ES o spolupráci v hospodářské a měnové politice. Kromě toho obsahuje Akt o jednotné Evropě

¹⁸ Akt o jednotné Evropě. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1993.

nová smluvní ustanovení o spolupráci v zahraniční politice, která měla již od roku 1970 mezinárodně právní závazný základ a umožnila později ve Smlouvě o EU (1992) rozvoj do dalšího stupně ve formě Společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

Akt o jednotné Evropě byl nejen prohloubením sjednocovacího procesu, nýbrž navíc připravil půdu i pro další integrační kroky směřující k Hospodářské a měnové unii, jakož i k politické integraci v Smlouvě o evropské unii (Maastricht 1992).

Evropský měnový systém (EMS) – European Monetary System

Evropský měnový systém vznikl 13.3.1979 a byl zaveden se zpětnou platností od 1.1. 1979. Navazoval na Wernerův plán z roku 1970 a na Evropský měnový řetězec (měnový had) dohodnutý mezi centrálními bankami v roce 1972.

Wernerův plán je projekt, který vypracoval výbor ES pod vedením tehdejšího lucemburského ministerského předsedy a ministra financí Pierra Wernera v říjnu 1970. Plán předpokládal postupné vytváření Hospodářské a měnové unie ve třech stupních do roku 1980 a to cestou měnové kooperace, koordinace politiky členských států v oblasti konjunktury, odstraňování zábran kapitálového pohybu a regionálního finančního vyrovnávání. S realizací prvního stupně se začalo v roce 1971. V letech 1971-73 však členské státy ES postihuje měnová a v letech 1973-74 ropná krize. Navíc pokračují rozpory mezi Francií a Německem v koncepčních otázkách. Německo a Nizozemí prosazují tzv. korunovační teorii, t.j. nejdříve ekonomické sjednocení, pak až společná měna. Francie, Belgie a Komise ES zase tzv. teorii lokomotivy, kdy se počítá nejdříve s vytvořením společné měny. V těchto složitých podmínkách se nepodařilo Wernerův plán realizovat.

V roce 1972 rozhodla Rada ministrů o zřízení Evropského měnového sdružení, tzv. měnového hada. Měny soustředěné v tomto sdružení mohly kolísat v rozmezí 2,25 %. Prudké výkyvy jednotlivých měn však znamenaly, že ani tento projekt nemohl být realizován ve všech zemích ES.

Evropský měnový systém měl být dalším pokusem o urychlení ekonomické integrace. Zaměřil se na tři oblasti:

1. Zavedení ECU (European Currency Unit) v roce 1979, jako zúčtovatelné měnové jednotky. Vypočítává se z průměrné hodnoty všech měn podílejících se na EMS. Primární funkcí ECU je působit jako vztahová a zúčtovatelná veličina v kursovém a intervenčním systému, pomáhat rozvíjet úvěrové mechanismy. Dále plní funkci omezeného rezervního prostředku.
2. Systém měnových kursů a systém intervence funguje pomocí „paritní mřížky“ pro každou měnu EMS se stanoví směnný kurs v ECU. Měny, které jsou účastníky intervenčního systému, se uvedou do vzájemného vztahu. Tak vznikne mřížka z bilaterálních směnných kursů, které se v určené šíři pásma mohou vychylovat

směrem nahoru a dolů. Šíře pásma byla stanovena nejdřív na 2,25 %, dočasnou výjimku na 6% širší pásma měly Velká Británie, Itálie a Španělsko. V roce 1993 byla rozšířena na 15 %. Dosáhnou-li směnné kursy horní nebo dolní hranice, musí Centrální banka příslušné země tyto výkyvy omezit tím, že měnu nakupuje nebo prodává na devizovém trhu (intervence).

3. Zavedení úvěrových mechanismů EMS .

Zavádění Evropského měnového systému procházelo několika etapami:

- březen 1979: založení Evropského měnového systému,
- únor 1986: schválení jednotného trhu od 1.1.1993,
- duben 1989: zpráva J. Delorse o realizaci EMS,
- prosinec 1989: schválena Ekonomická a měnová unie od 1.1.1990,
- říjen 1990: vstup anglické libry do EMS,
- prosinec 1991: Maastrichtská smlouva stanovila tři etapy k zavedení Evropské měnové unie do roku 1999. První etapa měla do roku 1992 odstranit překážky pro volný pohyb kapitálu, do kurzovního mechanismu EMS zapojit všechny členské státy ES, posílit tak koordinaci měnové a kurzovní politiky. Druhá etapa začala 1.1.1994 a měla připravit přechod k třetímu stadiu užším propojením, nebo konvergencí ekonomických politik i ekonomik členských států ES, počítalo se založením Evropského měnového institutu.

Realizace evropského měnového systému probíhá v devadesátých letech v novém mezinárodním kontextu. Rozpad sovětského bloku vytváří po roce 1989 podmínky pro další integraci směrem na východ. V roce 1990 dochází k sjednocení Německa, postupně jsou podepisovány asociační dohody se státy bývalého východního bloku – 16. 12. 1991 je podepsaná Evropská (asociační) dohoda mezi ES a ČSFR o volném obchodu v nejbližších 10 letech. Situace kolem vyhocení národnostních rozporů na Balkáně ukázala na neschopnost členských států ES dohodnout se na společné zahraniční a bezpečnostní politice. Novou strategií evropské integrace má připravit Maastrichtská Smlouva o Evropské unii.

2.6. Maastrichtská smlouva¹⁹

Ve dnech 9.-10.12. 1991 se uskutečnilo setkání nejvyšších představitelů dvanácti členských států Evropských společenství v holandském Maastrichtu. Výsledkem summitu bylo podepsání **Smlouvy o Evropské unii** (Maastrichtské smlouvy) - **7. 2. 1992**, která navazovala na dva důležité dokumenty v historii ES - na Římské smlouvy z roku 1957 a na Jednotný evropský akt z roku 1986. Dosavadní tři Evropská společenství (ESUO, EHS a Euratom) byla obohacena o spolupráci v zahraničně politické a bezpečnostní oblasti, v oblasti justice a

¹⁹ Maastrichtská smlouva. Evropská integrace v dokumentech. Praha: UMV 1992.

vnitřních věcí a zastřešena novým subjektem – Evropskou unií. Smlouva o Evropské unii vstoupila v platnost 1. listopadu 1993.

Smlouva o Evropské unii určuje 17 oblastí, tvořících základ politiky Evropské unie: volný pohyb zboží, zemědělství, volný pohyb osob, služeb a kapitálu, doprava, společná pravidla pro daňový systém a sblížování právních předpisů, hospodářská a měnová politika, společná obchodní politika, sociální politika, kultura, zdravotnictví, ochrana spotřebitele, transevropské sítě, průmysl, hospodářská a sociální soudržnost, výzkum a technologický rozvoj, životní prostředí, rozvojová spolupráce.

Co přináší Smlouva o Evropské unii nového?

1. Zakotvuje vytvoření *hospodářské a měnové unie*, zavedení společné měny, nejpozději k 1. 1. 1999 v bezhotovostním styku, v roce 2002 pro řadové občany. Je vytvořen Účetní dvůr.
2. Snaží se vytvořit podmínky pro *společnou zahraniční a bezpečnostní politiku* členských států, pro spolupráci v oblasti justice a vnitra.
3. Přiznala právo na *přidružení* východoevropským zemím.
4. *Posíleny* jsou pravomoci *institucí*, především Evropského parlamentu.
5. Zvýšila se ochrana práv a zájmů občanů členských států zavedením *evropského občanství*.
6. Výrazem zvýšené pozornosti regionální politice je nejenom rozhodování na základě principu *subsidiarity*, ale i rozhodnutí o zřízení *Výboru pro regiony*.
7. Vytvořila se nová funkce - *evropský ombudsman*.

Maastrichtská smlouva je skutečně průlomová v mnoha oblastech, upozorníme jenom na některé.

Maastricht a cesta ke společné měně

Maastrichtská smlouva potvrdila nezvratnost vývoje směrem k jednotné měně a to ve třech etapách:

První etapa začala 1.7.1990 kdy byl umožněn volný pohyb kapitálu, docházelo ke koordinaci národních ekonomik a měnových politik. Do Evropského měnového systému se postupně začleňovaly měny členských států ES (mimo řecké drachmy).

Druhá etapa se měla realizovat od 1.1. 1994. Ve Frankfurtu nad Mohanem vznikl Evropský měnový institut (EMI), jehož úkolem bylo posílení koordinace monetárních politik členských států, podpora používání ECU a vytváření podmínek pro vznik Evropské ústřední banky v průběhu třetí etapy.

Třetí etapa měla začít nejpozději 1.1.1999. Pro přechod členských zemí do třetí etapy budování hospodářské a měnové unie byla stanovena „**Konvergenční (Maastrichtská) kritéria**“:

- státní dluh členského státu EU nesmí překročit 60 % hrubého domácího produktu,
- veřejný rozpočtový deficit nesmí překročit 3 % hrubého domácího produktu,
- míra inflace nesmí přesahovat míru inflace dosaženou ve třech státech ES s nejnižší inflací o víc než 1,5 %,
- úroková míra na dlouhodobé vládní cenné papíry nesmí přesahovat úrokovou míru existující ve třech státech ES s nejnižší inflací o víc než 2 %,
- národní měna nesmí být alespoň po dobu dvou let devalvována, její kurs může kolísat nejvýše v 2,25% pásmu, tedy v souladu s pravidly Evropského měnového systému.

Ekonomickými podmínkami pro účast v konečném stadiu hospodářské a měnové unie je tak pro každou členskou zemi: cenová stabilita, stabilita veřejných financí, stabilita měnových kurzů a stabilita úrokové sazby (kritéria konvergence).

Nejpozději 1.1.1999 mělo dojít k neodvolatelnému fixování kurzu měn členských zemí ES, přípravě podmínek pro zavedení měnové jednotky (euro). Nejpozději v červenci 1998 měla vzniknout nezávislá Evropská centrální banka (ECB), která by spolu s centrálními bankami členských států ES vytvořila Evropský systém centrálních bank, který by nesl odpovědnost za uplatňování jednotné měnové politiky.

Devadesátá léta však pro země Evropské unie znamenají další ekonomický propad²⁰, roste nezaměstnanost, inflace, hlubokou krizi prožívá francouzská i německá ekonomika, kritérium pro přechod k společné měně splňuje začátkem roku 1997 minimum států. A tak se na summitu členských zemí EU v Amsterdamu (červen 1997) projednávala především otázka, zda je termín v roce 1999 reálný, zda nemají být korigována kritéria pro společnou měnu, jaký bude vztah nezapojených ekonomik k zemím se společnou měnou v rámci EU. Členské státy se dohodly, že termín zůstane v platnosti, což znamenalo rázné škrty v národních ekonomikách s dopady nejenom sociálními, ale i politickými. Víze sociálních států západní Evropy se rozplývá, soustředění se na vlastní problémy také odsouvá stranou otázky dalšího rozšíření EU o země střední a jihovýchodní Evropy. Tvrdá restriktivní politika vedla k tomu, že již 27.2. 1998 mohl předseda Evropské komise Jacques Santer v Bruselu oznámit, že z dvanácti členských zemí EU, které projevují zájem o zavedení společné měny od ledna 1999, splnilo stěžejní ukazatele – tedy míru roční inflace a velikost schodku veřejných financí – jedenáct států, s výjimkou Řecka.

²⁰ Podrobněji: PUETTER, U.: Die Wirtschafts- und Sozialpolitik der EU. Wien: Facultas Verlag 2009.

Evropská komise a Evropský měnový institut předložily oficiální zprávu o připravenosti 11 členských zemí na společnou měnu 25. března 1998. Zatím co Řecko nesplnilo kritéria (přesto je tam euro zavedeno), Velká Británie, Dánsko a Švédsko zatím o společnou měnu zájem neprojevují.

Státy, které 1.1. 1999 zůstávají stranou, mají možnost připojit se v druhé vlně a v třetí vlně se předpokládá i možná účast nových členů ze střední a východní Evropy.

Bylo plnění kritérií Maastrichtu pro zavedení společné měny skutečně výsledkem restriktivní politiky, nebo si bruselští úředníci vytvořili účelovou interpretaci čísel?

Celkový veřejný dluh Itálie přesahoval dvojnásobně 60 % hrubého domácího produktu stanovených Maastrichtskou smlouvou, podobně byla na tom i Belgie, problémy s veřejným dluhem měla však většina zájemců, vyhovující ukazatele nacházíme pouze u tří, přičemž z velkých zemí jenom u Francie. Rozhodující nejsou podle analytiků dosažené výsledky ale „trend snižovat“ celkový dluh. Již v devadesátých letech se ozývají kritické hlasy a obava z toho, jaké budou dopady převažujícího politického řešení nad ekonomickou realitou. Stane se za těchto okolností euro skutečně vítanou a očekávanou pevnou měnou? Jak jednotlivé státy zvládnou situaci, kdy bude absentovat možnost manipulace s národní měnou při řešení vnitřních problémů? V novém systému se státy vzdají jednoho z hlavních nástrojů řízení národního hospodářství – budou moci kontrolovat, kolik peněz protéká ekonomikou a s jakou úrokovou mírou? Tento úkol za ně převezme Evropská centrální banka, která bude sídlit ve Frankfurtu nad Mohanem a bude soupeřit s Federálním rezervním systémem USA.

Státy EU rovněž podepsaly tzv. Pakt růstu a stability, v němž se zavazují, že neoslabí budoucí evropskou měnu. Za porušení pravidel jim může být dokonce uložena pokuta. K tomu však nikdy nedošlo, zůstalo u napomenutí.

Ekonomické problémy Irsko, Řecko, Španělska, Portugalska sílí po roce 2008, které oslabují ekonomické, ale i politické pozice EU, mají kořeny také v nedůslednosti EU při přípravě a zavádění eura v letech 1991 (1999) až 2002.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika

Vrcholná schůzka v Maastrichtu se pokusila vytvořit rovněž předpoklady pro novou kvalitu evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. Členské státy se zavázaly provádět ve všech oblastech Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP). Na základě jednomyslných rozhodnutí Rady ministrů může o vybraných

akciích rozhodovat kvalifikovaná většina.²¹ Tím poprvé opouští Evropské společenství v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky princip jednomyslnosti.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika může časem vést k vytvoření „společné obrany“. Z textu smlouvy vyplývá určitá opatrnost, postihující kompromis mezi názory těch členů, kteří prosazují pro Společenství vlastní samostatnou bezpečnostní politiku a mezi členy upřednostňujícími organizaci NATO. Maastrichtská smlouva je podepsána v době, kdy se ještě mnohé naděje vkládaly do Západoevropské unie (ZEU), jako možného základu samostatné evropské bezpečnostní politiky. Předpokládalo se, že EU posílí své vztahy k ZEU v rozmezí let 1996-1998, kdy vyprší platnost Bruselské smlouvy o založení ZEU. Poté se ZEU stane „ozbrojenou rukou“ Evropské unie případně evropským pilířem NATO.

Politická unie rovněž počítá s fungováním Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), ozbrojením a dohledem nad stavem zbraní v Evropě, jakož i s jejich nešířením. Zahrnuje také ekonomické aspekty bezpečnosti. To ovšem vyžaduje i rozšíření pravomocí institucí Evropské unie.

Nové pole pravomocí institucí EU

Smlouva o Evropské unii posílila především pravomoci Evropského parlamentu (EP) který dostal možnost vedle konzultací a kooperace také spolurozhodovat. Procedura spolurozhodování umožňuje Evropskému parlamentu postavit se většinou svých členů proti přijetí textu, s kterým nesouhlasí a to i tehdy, když již byl schválen Radou, jedná se o oblasti vnitřního trhu, ochrany spotřebitelů, ochrany životního prostředí a celoevropské dopravní sítě. Rozšířeny jsou i pravomoci souhlasného vyjádření, která byla zavedena již Jednotným evropským aktem, kdy dostal EP jakési právo veta v otázkách přidružení, členství nebo obchodní dohody mimořádného významu. Maastrichtské smlouvy tyto práva rozšiřují na všechny obchodní smlouvy uzavírané ES, parlament musí schválit připravovanou jednotnou volební proceduru, nové strukturální fondy. Evropský parlament tak bude mluvit do finančních a hospodářsko - politických otázek. Parlament obdrží vyšetřovací a petiční práva. Bude se účastnit jednání o zahraničních vztazích (důležité mezinárodní smlouvy musí v budoucnu schvalovat Evropský parlament). Jmenování Komise EU je podřízeno schválení parlamentem. Od 7.1.1995 se mandát Komise prodlužuje na pět let, tak aby pracovala v souladu s funkčním obdobím parlamentu. Evropský parlament má 2-3 krát ročně jednat se zástupci národních parlamentů.

Nově byl zřízen *Výbor pro regiony*, složený ze zástupců regionální a místní samosprávy, kteří jsou jmenováni členskými státy.

²¹ Princip hlasování kvalifikovanou většinou je postaven na reflektování ekonomických a demografických kritérií, které určují rozdílnost “váhy” hlasů (např. Německo 10, Lucembursko 2), přitom chránil malé státy před přehlasováním.

Maastrichtská smlouva oficiálně zavádí pojem *subsidiarity*, který vrací řešení problémů na nejnížší možnou regionální úroveň. Až v případě, že členské státy nebudou schopny daný problém řešit, dostane se na program jednání vrcholných orgánů EU.

Smlouva o Evropské unii zavádí také *evropské občanství*. Každý občan Unie žijící v členském státu, jehož není státním příslušníkem, má právo volit a kandidovat v obecních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu. Další výhodou byla diplomatická a konzulární ochrana v zahraničí (např. v případě problémů se v zemích mimo EU, kde není zastoupení ČR, můžete obrátit na nejbližší ambasádu kteréhokoliv členského státu EU).

Maastricht znamená také rozšíření hlasování kvalifikovanou většinou v Radě ministrů a to v mnoha oblastech, které byly až dosud postiženy těžkopádností a častou neprůchodností jednomyslného hlasování. Jednomyslnost zůstala pravidlem při přijímání rozhodnutí citlivých pro každou členskou zemi - v oblasti kultury, kde se musí respektovat odlišnosti, v otázkách životního prostředí, ale především v otázkách zahraniční politiky, obrany a bezpečnosti.

V oblasti sociální byla v předcházejícím období především Evropská sociální charta zcela nefunkční díky nutnosti přijímat rozhodnutí jednomyslně, což vedlo k jejich zablokování především ze strany Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. Maastricht vyřešil situaci pragmaticky a průchodnosti bylo dosaženo dohodou jedenáctky o rozhodování kvalifikovanou většinou, k níž má Spojené království možnost kdykoliv se připojit.

Vytvoření funkce *evropského ombudsmana*, voleného evropským parlamentem, umožňuje stěžovat si občanům i právnickým osobám na práci evropských institucí (Evropská komise, Evropský parlament,...).

Realizace smlouvy měla posílit ekonomickou, sociální i politickou soudržnost států ES. První problémy se však ukázaly již v procesu její ratifikace.

V Dánsku skončilo referendum o ratifikaci neúspěšně, pozitivní výsledky byly dosaženy až při jeho opakování v květnu 1993. Ve Velké Británii se ratifikační proces taky protáhl až do začátku srpna 1993. V Německu si Smlouva o Evropské unii vyžádala změnu čl. 28 Základního zákona SRN a tak se celá záležitost dostala až k Spolkovému ústavnímu soudu, po jeho rozhodnutí z 12. října 1993 byla ratifikace ukončena i v Německu. Smlouva o Evropské unii tak vstoupila v platnost 1. listopadu 1993.

Po ukončení procesu ratifikace Smlouvy o Evropské unii zbýval nelehký úkol – přesvědčit evropské občany, že peníze vydané na její realizaci jsou dobrou investicí do budoucnosti. Odhadovalo se, že cena Maastrichtu je 20 miliard ECU, tedy 1,37 % z hrubého národního produktu členských států (předtím 1,2 %), které bude nutné po roce 1997 dodat do rozpočtu EU. Ekonomicky slabé státy odmítají o tolik zvýšit své příspěvky s poukazem na své ekonomické problémy, bohatší státy se zase brání být bezednou studnicí pro nové a nové investice.

K realizaci závěrů Maastrichtské smlouvy již dochází v období, kdy dosáhl počet členských států 15 (v roce 1995 přistupuje Rakousko, Finsko a Švédsko), počítá se s rozšířením o státy bývalého východního bloku. Očekávalo se, že právě tento problém bude dominantní při jednáních v Amsterdamu. Ukázalo se však, že EU dala přednost hledání řešení vnitřních problémů.

2.7. Amsterodamská smlouva²²

Na zasedání Evropské rady 16. a 17. června 1997 v Amsterdamu se nejvyšší představitelé členských států Evropské unie dohodly na textu Amsterodamské smlouvy, která novelizuje základní dokumenty evropské integrace, především Smlouvu o Evropské unii z Maastrichtu. Důležitým podnětem pro práci konference byla zasedání Evropské rady v Turíně a ve Florencii v březnu a červnu, v Dublinu v říjnu a prosinci 1996, v Noordwijku v prosinci 1997. **Amsterodamská smlouva byla podepsána 2. 10. 1997** na úrovni ministrů zahraničních věcí, vstoupila v platnost **1. 5. 1999**.

Od summitu se očekávalo, že se bude zabývat případnou korekcí podmínek pro zavedení eura, že navrhne reformy institucí EU a hlasovacích procedur tak, aby bylo možné pokračovat v rozšiřování EU. Střední Evropa, která s napětím očekávala výsledky jednání vzhledem ke svému úsilí o přistoupení k EU, byla zklamaná. Členské státy se zaměřily především na řešení vlastních vnitřních problémů, nakonec bez jejich vyřešení nebylo možné o rozšiřování Unie uvažovat. Evropská rada přijala na svém zasedání v Amsterdamu dvě samostatné rezoluce:

- Rezoluce Evropské rady o paktu stability a růstu.
- Rezoluce Evropské rady o růstu a zaměstnanosti.

Evropská rada neustupuje od podmínek pro zavedení eura (dohodnutých v Maastrichtu), ale v této souvislosti zvyšuje dozor nad stavem rozpočtu členských zemí, zabývá se nápravnými rozpočtovými opatřeními. Činnost Rady v oblasti zaměstnanosti by mělo podpořit včlenění Sociální charty do Smlouvy. Rada také konstatuje, že hospodářské a sociální politiky se vzájemně podporují, systémy sociální ochrany je nezbytné modernizovat, aby se jejich fungování posílilo. Ekonomika má přinášet prospěch všem občanům, má být založena na zásadách začleňování do společnosti, solidaritě, spravedlnosti a udržitelném životním prostředí. Zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky má umožnit růst a zaměstnanost. Soustavy zdaňování a sociální ochrany by se měly změnit, aby více napomáhaly zaměstnanosti, a tak zdokonalovaly fungování trhů práce. Mimořádnou roli při vytváření zaměstnanosti pomocí příležitostí k investování v Evropě má Evropská investiční banka a Evropský investiční fond.

²² Amsterdamská smlouva. Evropská integrace v dokumentech. Praha:UMV 1998.

Je tedy po Amsterdamu Unie připravena na rozšiřování? Amsterodamská smlouva reaguje na řadu problémů, před kterými stála Evropská unie na prahu 21. století: rychlý vývoj na mezinárodní scéně, globalizace světové ekonomiky a její vliv na zaměstnanost, konkurenceschopnost a vytváření pracovních míst, terorismus, zločinnost a obchodování s drogami, migrační tlaky, ekologické nevyváženosti a ohrožení veřejného zdraví.

Přesto nepřináší Amsterodamská smlouva tolik zásadních podnětů, jako Maastrichtská smlouva. Na několik novinek musíme upozornit.

V části o svobodě, bezpečnosti a spravedlnosti se píše o klasických požadavcích: lidé chtějí žít v Unii, ve které jsou plně respektována jejich práva. Evropská unie je založena na zásadách svobody, demokracie, respektu k lidským právům a základním svobodám a vládě zákona. Je tady i nový článek Fa, který stanovuje postup, když některý z členských států tyto zásady porušuje. O porušování zásad musí podle nového článku rozhodnout jednomyslně Rada zasedající na úrovni šéfů států a vlád, přičemž nebere v úvahu hlas inkriminovaného státu a státy mají možnost zdržet se hlasování, aniž tím ovlivní jeho výsledek. K verdiktu Rady je navíc nutný souhlas Evropského parlamentu. Pokud se takto skutečně potvrdí, že stát principy Unie porušil, může mu Rada – tentokrát stačí kvalifikovaná většina hlasů – uložit sankce včetně např. odebrání práva hlasovat v Radě.

V kapitole o spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí je zavedena nová hlava týkající se volného pohybu osob, azylu a přistěhovalectví. Členské státy Unie se v něm zavazují, že do pěti let od vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost přijmou opatření nutná pro postupné zřízení oblasti svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Konkrétně jde o celou skupinu úkolů: od standardů pro hraniční kontroly, přes jednotná víza, až po sjednocení předpisů udělování azylu a přijímání přistěhovalců.

S touto částí smlouvy nesouhlasily některé státy, proto do Amsterodamské smlouvy byly včleněny tzv. protokoly X, Y a Z, které se týkají Spojeného království, Irska a Dánska. V protokolu Y je zaručeno právo Velké Británie, Severního Irska a Irské republiky aby – vzhledem ke své zeměpisné poloze – samostatně rozhodovaly o své azylové, vízové a přistěhovalecké politice, můžou nechat v platnosti své dosavadní zákony a právní úpravy.

Protokol X se rovněž týká Spojeného království a Irska, které dohromady tvoří tzv. Common Travel Area. Je v něm stvrzeno právo těchto států kontrolovat na svých hranicích osoby přijíždějící z ostatních států Unie a svobodně se rozhodovat, komu umožní překročit hranice.

V protokolu Z je zaručeno zvláštní postavení Dánska. Také ono si prosadilo výjimku (tzv. opt-out) z popsaného nového oddílu smlouvy. Dánsko si tak uchovává právo rozhodnout se případ od případu, zda se bude podílet na některé z činností Unie v této oblasti. Tento "opt-out" je slabší než u Britů a Irů – netýká se totiž vízové politiky.

Tím, že se bez vnitřních hranic umožní svoboda pohybu z jednoho členského státu do druhého, nesmí být jakkoli podkopána bezpečnost lidí. Další část Amsterodamské smlouvy se týká spolupráce policie a justice v trestních věcech – zejména v potírání organizovaného zločinu, terorismu, obchodu s lidmi a s drogami, nezákonného obchodování se zbraněmi, korupce a podvodů ve velkém, spolupráce v boji proti rasismu a xenofobii. Předpokládá se policejní spolupráce při vyšetřování, sbírání a zpracovávání dat, školení policistů a výměna zkušeností. Rozšíří se spolupráce s Evropským policejním úřadem (Europol), přičemž k užšímu propojení Europolu a úřadů členských států má dojít během pěti let po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost. Spolupráce v oblasti justice má zabránit konfliktům mezi jurisdikcemi v jednotlivých členských státech a usnadnit vyhošťování nežádoucích osob. Smlouva také stanoví, které oblasti budou nově spadat pod jurisdikci Evropského soudního dvora, konkretizuje se úloha Evropského parlamentu.

Do protokolu Amsterodamské smlouvy je také **včleněna Schengenská dohoda – „Dohoda o postupném rušení kontrol na společných hranicích“**, kterou některé státy Unie podepsaly 14. a 19. června 1990 v Schengenu.²³ Schengenská dohoda (v té době označovaná jako "Schengenské acquis") nemohla být dříve včleněna do struktur Evropské unie, protože ji nepodepsaly všechny členské státy. Nyní – vzhledem k protokolům X, Y a Z a dalším právním formulacím ve smlouvě – se podařilo Schengenské acquis integrovat. Schengenský informační systém (SIS) umožňuje kontrolu osob i zboží kdekoli uvnitř EU, posílena je kontrola na vnějších hranicích EU, dochází k harmonizaci vízové a azylové politiky. Do Schengenského prostoru se postupně zapojují i nečlenské státy EU – Island, Norsko, Švýcarsko.

Ekonomické problémy členských států EU odráží kapitola věnována zaměstnanosti. Lidé požadují pracovní příležitosti. Amsterdamská smlouva doplňuje Smlouvu o Evropské unii z Maastrichtu tím, že k cílům Unie přidává závazek prosazovat hospodářský a sociální pokrok, který je vyvážený a udržitelný, a vysokou úroveň zaměstnanosti.

V podobném duchu jsou doplněny i ustanovení Smlouvy o založení Evropského společenství (TEC). Do smlouvy TEC se vkládá nová hlava VI týkající se zaměstnanosti. Zaměstnanost podle jejich ustanovení zůstává nadále v první řadě v kompetenci členských států, které však podle hlavy VI TEC budou svou politiku koordinovat. Evropská rada bude situaci neustále sledovat a pak může kvalifikovanou většinou přijímat doporučení členským státům. Bude rovněž zřízen poradní Výbor pro zaměstnanost.

²³ Schengenská dohoda o postupném rušení kontrol na vnitřních hranicích byla podepsána 14. června 1985, v červnu 1990 byla podepsána prováděcí úmluva, Schengenské dohody vstoupily v platnost 26. března 1995.

Do smlouvy se začlení Úmluva o sociální politice, která se dosud vztahovala jen na 14 členských států. Ustanovení zahrnuta do této kapitoly byla zesílena zejména tím, že zakotvují boj proti vylučování ze společnosti a opatření ve prospěch starých a invalidních osob a zpřísňují se pravidla, která mají zajistit naplňování zásad rovných příležitostí pro muže a ženy, včetně zásady stejné odměny za stejnou nebo stejně hodnotnou práci.

Smlouva o Evropské unii byla doplněna i ustanovením o životním prostředí a to v novém článku 3d smlouvy TEC s tím, že na jeho ochranu má být brán ohled při zavádění politiky Společenství.

Podobně má nyní Společenství doplňovat politiku jednotlivých členských států, týkající se péče o veřejné zdraví a ochrany spotřebitele, brát na ně ohled při realizaci politiky EU. Společenství se zaměří na zlepšování veřejného zdraví, na prevenci onemocnění a vážných chorob u lidí a na vyhýbání se tomu, co zdraví ohrožuje. V oblasti drog je nutné zvýšit informovanost a prevenci. Evropská unie může rovněž přijímat opatření stanovící vysoké standardy kvality a bezpečnosti orgánů a látek lidského původu, krve a derivátů z ní, aniž by se členským státům bránilo podržet si či zavádět přísnější ochranná opatření.

V kapitole „Ostatní politiky Společenství“ Amsterodamské smlouvy jsou zahrnuty nejrůznější změny ve smluvním rámci Unie. Mění se např. ustanovení o občanství Unie, kde se dodává věta, že občanství Unie doplňuje, a nikoli nahrazuje státní občanství. Další ustanovení se týkají respektování a podpory rozmanitosti kultur EU. Jsou stanoveny podmínky, za kterých se ustanovení Smluv vztahují na francouzská zámořská území, Azory, Madeiru a Kanárské ostrovy, uznávají se ztížené podmínky ostrovních regionů.

V tomto oddíle se také zdůrazňuje, že občan má právo na přístup k dokumentům Evropského parlamentu, Rady a Komise v souladu s obecnými zásadami a s výhradou omezení z důvodu veřejného a soukromého zájmu, o němž Společenství rozhodne. Jsou přijaty zásady, které upravují co se má řešit na úrovni Společenství a co na úrovni členských zemí (princip subsidiarity).

Jednou z hlavních priorit konference bylo učinit vnější politiku Unie promyšlenější, účinnější a viditelnější a to trojím způsobem:

1. posílením Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP),
2. účinně bránit zájmy členských států Společenství v jednání o hospodářských vztazích s třetími zeměmi,
3. stanovením podmínek dosažení právní subjektivitu Společenství pro jednání s třetími zeměmi.

Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, se zatím nedařilo úspěšně realizovat. Smlouva nově rozděluje cíle Unie v zahraniční politice na definování zásad, společné strategie, přijímání společných stanovisek a společných akcí. Zásadní rozhodnutí – jako např. společná strategie – jsou nadále přijímána jednomyslně. Zavádí se však možnost zdržet se hlasování, co nemá vliv na

jednomyslné rozhodnutí Rady, není vetováno rozhodnutí celé Unie a členský stát respektuje, že jde o závazek Unie, i když s ním sám nemůže souhlasit. Zdrží-li se hlasování více než třetina členských států, rozhodnutí není přijato.

Na základě jednomyslného rozhodnutí o společné strategii pak může Rada rozhodovat o společných stanoviscích a akcích kvalifikovanou většinou. I zde však mají členské státy možnost zabránit tomu, aby byly přehlasovány a přinuceny podílet se na politice s níž nesouhlasí. V případě, že členský stát prohlásí, že je proti tomu kterému rozhodnutí vzhledem k důležitým a uvedeným důvodům národní politiky, o akci nebo stanovisku se nemůže hlasovat. Rada pak může kvalifikovanou většinou požádat, aby o rozhodnutí hlasovala Evropská rada (šéfové států a vlád), přičemž je nutný jednomyslný verdikt.

Patnáctka se shodla na tom, že SZBP bude zahrnovat i vytváření společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně v případě, že tak rozhodne Evropská rada. Západoevropská unie (ZEU) je pak podle článku J.7 Amsterodamské smlouvy integrální součástí vývoje Unie. Současně je však garantován specifický charakter bezpečnostní a obranné politiky některých členských států, to znamená zaručení neutrality např. Irsko, Rakousko či skandinávských zemí, kteří nejsou plnohodnotnými členy ZEU. Článek o ZEU navíc stanovuje, že Unie bude respektovat závazky těch států, které vidí záruky své bezpečnosti v organizaci NATO.

Navržené texty v kapitole 13 se snaží zajistit, aby v hospodářských vztazích s třetími zeměmi bylo Společenství schopno vystupovat (zejména při jednání s Světovou obchodní organizací) na obranu zájmů svých členských států.

Evropská unie vystupuje v mezinárodních vztazích jako politický subjekt, dosud však neměla právní subjektivitu jako jiné mezinárodní organizace. Návrh smlouvy stanovuje postupy jak ji dosáhnout.

Evropská unie bude mít také svého reprezentanta pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, je zřízena funkce „Vysokého představitele pro SZBP“.²⁴

Počítá se s reformou pravomocí Evropského parlamentu. Evropský parlament jako orgán, který spolu s Radou tvoří právo, byl posílen o řadu nových pravomocí. Má možnost předkládat návrhy, jak se do něj bude volit, založené na zásadách společných všem členským státům. Zjednoduší se počet legislativních postupů na tři, tj. souhlas, spolurozhodování a konzultaci. Proces spolupráce bude tudíž zrušen, s výjimkou případů, kdy jde o ustanovení o EMU, a to vzhledem k přání všech delegací, aby se tato ustanovení, byť nepřímo, neotevírala. Souhlas Evropského parlamentu je potřeba při již uvedeném rozhodování o tom, že členský stát porušuje principy EU (článek Fa). Zvyšuje se také počet oblastí, kde Unie rozhoduje tzv. kodecizí, t.j. společným rozhodováním Rady a Evropského parlamentu (jako by šlo o dvě komory běžného parlamentu). Jde o oblast

²⁴ Od roku 1999 tento post zastával bývalý generální tajemník NATO Javier Solana.

zaměstnanosti, sociální politiky, ochrany veřejného zdraví, boje s podvody, celní spolupráce atd. Ve smlouvě byl také stanoven maximální počet poslanců Evropského parlamentu na 700 členů.

V institucionální struktuře Unie připadá Evropské komisi ústřední úloha iniciátora, správce, zprostředkovatele a strážce smluv. Návrhy, které Společenství předkládá v kapitole 17, aby se dosáhlo výkonné a účinné činnosti Komise, zahrnují: poskytnutí větší pravomoci předsedovi Komise při výběru komisařů a výkonu politického vedení, zlepšení vnitřní organizace Komise a členění jejich oddělení.

Jedním z nejvýznamnějších ustanovení Smlouvy je, že k datu prvního rozšíření Unie bude v Komisi zasedat pouze jeden představitel každého členského státu za předpokladu, že k témuž datu bude modifikován počet hlasů přiřazených v Radě jednotlivým členským státům. Protokol stanoví, že tzv. velké členské státy, tedy ty, které dosud vysílají do Komise dva zástupce, budou odškodněny za ztrátu své relativní síly v Komisi. Bude posílena jejich hlasovací síla v Radě, čímž se splní požadavek velkých států, které se cítí posílením států tzv. malých v hlasovacím klíči znevýhodněny (jednomu ze dvou lucemburských hlasů odpovídá asi 200 tisíc obyvatel, zatímco jednomu z deseti hlasů německých 8 milionů).

Dále se ovšem předpokládá, že nejméně rok před tím, než se znovu rozšíří počet členů Unie, bude svolána nová mezivládní konference, která znovu přehodnotí složení institucí Unie a jejich fungování.

Pokud jde o Evropskou radu (kapitola 16) byly provedeny důležité změny. Smlouva navrhuje výrazné rozšíření oblastí, v nichž lze k přijímání aktů Unii použít hlasování kvalifikovanou většinou hlasů členských států, to usnadní rozhodování.

Pravomoci Soudního dvora byly rozšířeny a vyjasněny pokud jde o zajišťování základních lidských práv, o postupu Unie ve věcech azylu a přistěhovalectví a o problémy spojené se spoluprací v policejních a soudních věcech.

Rozšířeny byly také pravomoci Účetního dvora, Výboru regionů, Hospodářského a sociálního výboru.

Amsterodamská smlouva problém, který provází evropskou integraci od počátku, je znovu oživuje: dominantní pozice mají silné státy jako je Německo a Francie, ostatní mají oslabené pozice. A tak je znovu posílen princip „vícerychlostní Evropy“. Pokud není možné postupovat jinak, může většina členských států přistoupit k užší spolupráci v některé oblasti, než jaká by byla možná v celé Unii. Smlouva nicméně zavádí řadu pojmů, které zabezpečují, aby „rychlejší Evropa“ nepostupovala na úkor zbytku členských států. Především skupinu „rychlejších“ států musí tvořit většina členských států. Flexibilita může být použita jen jako krajní možnost a nesmí diskriminovat ostatní členské státy a jejich občany.

Agenda 2000²⁵

Summit v Amsterdamu nerozpracoval problematiku rozšiřování EU, proto se v jednáních pokračuje, vzniká dokument Agenda 2000, který odráží vývoj situace ve střední a jihovýchodní Evropě po roce 1999, stanoviska EU.

Po roce 1989 můžeme sledovat úsilí o obnovení kontaktů mezi Východem a Západem a vytváření prostoru a podmínek pro celoevropský integrační postup. Určitým mezistupněm měla být spolupráce zemí bývalého sovětského bloku na novém základě a to prostřednictvím Visegrádské skupiny (1991) a Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA) z roku 1993. Novou kvalitou vztahů představuje od roku 1991 Středoevropská iniciativa (SEI nebo CEI), do její činnosti se vedle bývalých socialistických zemí zapojilo také Rakousko a Itálie.

V roce 1993 byla přijata Kodaňská kritéria pro země, usilující o připojení k EU – země musí být demokratická, další podmínkou je tržní hospodářství a ekonomická stabilita v momentě přistoupení, aby nebyla oslabena ekonomika celé EU. Madridské kritérium pak přináší čtvrtý požadavek a to na připravenost státní správy kandidátských zemí na rozšiřování.

V době přípravy a konání Amsterodamského summitu v roce 1997 bylo očekáváno rozšíření EU nejméně o deset zemí a to v nejbližších letech. Právě dokument Agenda 2000 z srpna 1997 obsahoval základní body připravující Unii na rozšíření o země střední a jihovýchodní Evropy a Středomoří: oblast společné zemědělské politiky, hospodářské a sociální soudržnosti a návrh nové finanční politiky v letech 2000-2006. Agenda 2000 také obsahuje první kompletní hodnocení připravenosti jednotlivých kandidátských zemí na přistoupení k EU, které se pak opakovalo každoročně na podzim.

Vzhledem k tomu, že v roce 1998 začínají jednání o členství některých zemí střední a východní Evropy v Evropské unii je nutné vyhodnotit stav příprav EU na rozšíření, projednat a schválit institucionální změny, fungování a složení každé instituce se muselo přizpůsobit rozšíření členské základny. Na prosinec 2000 je proto svolán summit EU do Nice.

2. 8. Dohoda z Nice a návrh Smlouvy o Ústavě pro Evropu

Summit v Nice probíhal ve dnech 7.-9. 12. 2000²⁶ a projednával především nové institucionální uspořádání EU po rozšíření – počty komisařů (maximální počet komisařů 27, v případě dalšího rozšiřování menší počet komisařů, kteří budou vybíráni na základě rotačního systému), počet poslanců Evropského parlamentu, soudců Evropského soudního dvora, členů Účetního dvora, Výboru regionů, Hospodářského a sociálního výboru. Velká diskuse se

²⁵ Dostupné na: www.euroinfo.gov.sk/europedia/archiv

²⁶ Podrobněji na www.euroskop.cz

vedla o změnách v rozložení vážených hlasů v Radě EU a rozšíření oblastí, o nichž se rozhoduje kvalifikovanou většinou namísto jednomyslnosti. Rozšíření znamenalo nejenom větší počet křesel či hlasů, ale i přerozdělení počtu hlasů mezi členskými státy. V rozšířené EU budou mít státy celkový počet hlasů 345. Kvalifikovaná většina byla stanovena na 258 hlasů. Kvalifikovanou většinou nebude možné přijmout legislativní návrh v případě, že se proti němu postaví polovina členských států. Členský stát může také žádat, aby se ověřilo, zda kvalifikovaná většina představuje nejméně 62% obyvatel. Smlouva se tak snažila zajistit, aby nebylo přijato rozhodnutí, které bylo sice schváleno kvalifikovanou většinou hlasů v Radě, ale staví se proti němu polovina či více členských států nebo většina obyvatel.

Dohoda z Nice byla podepsána ministry zahraničních věcí 26. února 2001 a vstoupila v platnost 1. února 2003. Smlouva nebyla akceptována bez problémů, ratifikační proces trval více než dva roky a v Irsku bylo třeba opakovat referendum (v prvním referendu občané smlouvu odmítají).

Na jednání summitu v Nice byla připravena k jednání i Charta práv Evropské unie. Poprvé byl ustaven Konvent na přípravu textu, občané EU měli možnost zapojit se přes internet do diskuze o textu. Charta nebyla projednána a schválena v Nice tak, aby nabyla právní účinnosti, byla jenom etickým doporučením, s tím, že se stane součástí připravovaného textu Ústavy EU.

Návrh Smlouvy o Ústavě pro Evropu (Ústavní smlouva EU)²⁷

Obtížnost vyjednávání na summitu v Nice vedla k požadavku uspořádat další konferenci, které by napomohla k preciznějšímu definování rozdělení pravomocí uvnitř EU a mezi jejími členy, vztahu národních parlamentů a evropských institucí, ale zazněl také požadavek na přehlednější a pro občana srozumitelnější Smlouvy. Dne 15. prosince 2001 byla na summitu v Laekenu přijata Deklarace o budoucnosti Evropské unie, která navrhuje vytvořit „Konvent o budoucnosti Evropy“, který by připravil text ústavy, která by nahradila dosavadní smlouvy.

Konvent měl 105 členů, v jeho čele stál bývalý francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing a dva místopředsedové. Dále tam bylo 28 zástupců hlav států a vlád z patnácti členských států a třinácti kandidátských zemí (účastní se diskuzí, ale konsenzus byl přijímán pouze zástupci 15 členských států EU), 56 poslanců národních parlamentů (po dvou z členských a kandidátských zemí), 16 poslanců Evropského parlamentu, 2 zástupci Evropské komise. Konvent měl 13 pozorovatelů – 3 zástupci Hospodářského a sociálního výboru, 3 zástupci evropských sociálních partnerů, 6 zástupců Výboru regionů, Evropský ombudsman.

²⁷ Návrh dostupný na: european-convention.eu.int, www.evropska-unie.cz; www.euroskop.cz, www.britlisty.cz.

Bylo vytvořeno 11 pracovních skupin, které připravili podkladové dokumenty k různým oblastem o kterých se diskutovalo v plénu konventu, všechna jednání byla veřejná, veškeré dokumenty byly přístupné veřejnosti. Finální text navrhované Ústavní smlouvy o EU byl konventem prezentován 18. července 2003, po úpravách byl slavnostně **podepsán v Římě 29. 10. 2004**, již za účasti zástupců 25 členských států.

Navrhovaný text Ústavní smlouvy o EU má kolem 270 stran a měl nahradit všechny smlouvy a ostatní právní dokumenty, jež se za padesátiletou existenci evropské integrace nashromáždily.

Je rozdělen do čtyř částí:

- A. Ústavní část, která definuje Unii, její hodnoty a cíle, rozdělení pravomocí mezi orgány Unie a členské státy, instituce, legislativní nástroje, finanční rámec (rozpočet) a členství v Unii.
- B. Charta základních práv občanů EU, která včleněním do právního rámce EU nabývá právní síly.
- C. Politiky Unie - tato část popisuje jednotlivé oblasti (politiky Unie), ve kterých se členské státy rozhodly ve větší či menší míře spolupracovat.
- D. Všeobecná a závěrečná ustanovení, např. postup při ratifikaci a změně Ústavní smlouvy.

Text Ústavní smlouvy o EU měl, podle konventu, odpovídat požadavkům summitů v Nice a v Laeken: zjednodušit a vyjasnit systém Unie, mluvilo se o několika zásadních bodech:

- EU bude mít jednotnou právní subjektivitu.
- Evropský parlament by neměl mít více než 736 poslanců. Zastoupení evropských občanů má být degresivně proporcionalní s minimálním prahem čtyř poslanců pro jeden členský stát.
- Evropská rada bude volit svého předsedu (někdy se mluvilo o tzv. evropském prezidentovi) na maximálně 5 let (jeden mandát je 2,5 roku). Předseda nahradí současně šestiměsíční rotující předsednictví.
- Od roku 2009 se bude Komise skládat z předsedy, místopředsedy-ministra zahraničních věcí a 13 komisařů vybraných na základě rovnoměrné rotace mezi členskými státy, předseda Komise jmenuje také nehlasující komisaře z ostatních členských zemí.
- Bude posílena úloha Evropského parlamentu v rozhodovacím procesu, protože bude potřeba jeho souhlasu s legislativními akty ve větším množství oblastí, než je tomu dosud. Princip veta bude pro členské státy zachován jenom v několika oblastech, jako jsou daně a zahraniční politika.
- Od roku 2009 se bude v Radě rozhodovat na základě tzv. dvojité většiny, která bude představovat hlasy nejméně poloviny členských států a 60 % celkového počtu obyvatel EU.

- Hospodářská a měnová unie bude moci stanovovat své vlastní směry hospodářské politiky a prosazovat pravidla eurozóny bez účasti zemí mimo eurozónu.
- Zavedení referenda: minimálně jeden milion občanů EU bude mít právo požadovat v petici po Komisi, aby se zabývala záležitostí, kterou považují za naléhavou.
- Nové ustavení o vystoupení umožní členskému státu opustit EU.²⁸

Po předložení rozsáhlého textu návrhu ústavy přichází obtížný proces ratifikace. V 15 zemích schvaluje návrh ústavy parlament, v 10 zemích je vypsáno referendum. Francie a Nizozemí odmítají v referendu návrh ústavy. Referendum ve Francii se konalo za účasti 69 % voličů 30. května 2005, proti bylo 55 % občanů (je to 15,5 miliónu voličů!), v Nizozemí bylo referendum 1. června 2005 za účasti 63 % voličů je proti celkem 62 % voličů (t.j. 4,7 milionů Holanďanů hlasuje proti ústavě). I když připustíme značný podíl vnitropolitických problémů na vzniklé situaci, přesto je to výrazné projevení nesouhlasu s navrhovaným textem. Lze konstatovat, že to nebylo odmítnutí integrace jako takové, ale její neoliberalní varianty.²⁹

Vzhledem k výsledkům hlasování ve Francii a Nizozemí, byl proces ratifikace Smlouvy o Ústavě pro Evropu **zastaven**.

2. 9. Lisabonská smlouva³⁰

Uspokojení euroskeptiků z výsledků ratifikačního procesu v případě textu Smlouvy o ústavě EU je narušeno v roce 2007 za německého předsednictví. Německá kancléřka Angela Merkelová navrhuje oživit diskusi o euroústavě. Úsilí Německa vyvrcholilo během summitu Evropské rady 21. až 23. června 2007 v Bruselu. Nejvyšší představitelé členských států Evropské unie se shodli na znění dohody, na jejímž základě měla být vypracována nová tzv. „Reformní smlouva“.

Mezivládní konference, která měla vypracovat text reformní smlouvy, byla zahájena 23. července 2007 již za portugalského předsednictví. 13. prosince 2007 byla v Lisabonu slavnostně podepsána Lisabonská smlouva (Reformní smlouva) pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství.

Lisabonská smlouva byla oficiálně vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie dne 17. prosince 2007³¹

²⁸ české znění návrhu ústavy najdete na: www.evropska-unie.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/Smlouvy_EU/Navrh_ustavni_smlouvy.pdf

²⁹ Podrobněji: WEHR, A.: Das Publikum verlässt den Saal. Nach dem Verfassungsvertrag: Die EU in der Krise. Köln: PapyRossa Verlag 2006.

³⁰ Blíže europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_cs.htm

Proces ratifikace byl obtížný, přesto, že referendum³² se odvážilo vyspat jenom Irsko. Irové v prvním referendu 12. června 2008 Lisabonskou smlouvu odmítli, poté, co získali řadu ústupků, bylo vyspáno druhé referendum na 2. října 2008 a to již s kladným výsledkem. Problémy jsou také v dalších zemích - v Německu a v České republice probíhalo řízení před ústavním soudem, prezident v Polsku čekal na výsledek druhého referenda v Irsku.

Nakonec jako poslední podepisuje Lisabonskou smlouvu prezident České republiky Václav Klaus (3. listopadu 2009) a **Lisabonská smlouva vstoupila v platnost 1. prosince 2009.**

Na rozdíl od Smlouvy o Ústavě pro Evropu, která měla všechny dosavadní smlouvy nahradit, má Lisabonská smlouva změnit stávající smlouvy EU (t.j. Smlouvu o EU a Smlouvu o založení ES), které v pozměněné podobě zůstávají v platnosti. Přejímá také mnoho změn navržených v neúspěšné Smlouvě o Ústavě pro Evropu. Lisabonskou smlouvu tvoří několik částí:

- Smlouva o Evropské unii (upravuje Smlouvu o EU, Maastrichtskou smlouvu).
- Smlouvu o fungování EU (upravuje Smlouvu o ES, Římské smlouvy).

Dále následují Protokoly, Přílohy a Prohlášení.

Lisabonskou smlouvou zanikl dualismus ES-EU, existuje pouze Evropská unie, která po zaniklém ES převzala právní subjektivitu a stala se mezivládní nadstátní organizací. Euratom nadále existuje jako samostatné společenství nadstátního charakteru mimo EU, i když s ní sdílí společné orgány.

Hlavní institucionální změny

Evropská rada

Smlouva jednoznačně stanoví, že Evropská rada nevykonává legislativní funkci. Tvoří ji hlavy států nebo předsedové vlád, předseda, předseda Komise, jednání se může zúčastnit (ne jako člen) Vysoký představitel EU. Rotující předsednictví je – vedle stálého předsedy Evropské rady – zachováno jako předsednictví Rady ministrů.

Rozšířil se počet oblastí (o 68), v kterých bude Rada ministrů rozhodovat kvalifikovanou většinou a to na celkových 218 oblastí. Princip jednomyslnosti zůstává zachován v takových důležitých oblastech jako jsou daně, sociální

³¹ Úřední věstník, C 306, 17. 12. 2007), Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie bylo ve Věstníku zveřejněno 9. května 2008 (Úřední věstník Evropské unie, C 115, 01). Blíže: europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_cs.htm.

³² Referenda, jako jeden z projevů demokracie, mají v Evropě svá specifika. Podrobněji: Fiala, P., Pitrová, M.: Evropská referenda. Brno: CDK 2005.

zabezpečení, zahraniční politika, společná obrana, operativní policejní spolupráce, jazyková pravidla a otázka sídel institucí.

Nejdříve od 1. listopadu 2014 může dojít k zavedení nového systému hlasování kvalifikovanou většinou na základě dvojí většiny. Kvalifikovaná většina pak bude vymezena jako nejméně 55 % členů Rady (při počtu členů 27 by to bylo nejméně 15) zastupujících členské státy, které představují nejméně 65 % obyvatelstva Unie. Blokační menšinu musí tvořit nejméně čtyři členské státy. Po 31. březnu 2017 bude stačit, aby se proti návrhu postavili členové Rady, kteří zastupují 55 % obyvatel, nebo dosahují 55 % blokační menšiny.

Stálý předseda Evropské rady

Byla vytvořena funkce stálého předsedy Evropské rady, který může být kvalifikovanou většinou zvolen do této funkce dvakrát za sebou na dva a půl roku. Předseda zasedání Evropské rady a řídí její jednání. Zastupuje Unii v záležitostech týkajících se společné zahraniční a bezpečnostní politiky (aniž jsou dotčeny pravomoci vysokého představitele Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku) na summitech s třetími státy (EU-Rusko, EU-Čína, EU-Afrika,..). Členský stát vykonávající předsednictví v Radě (bývalé Radě ministrů) vždy na půl roku bude nadále odpovídat za přípravu a výsledky jednání sektorových rad (Rady ministrů).

Evropská komise a její předseda

Evropská komise měla mít po dobu svého funkčního období do 31. října 2014 tolik členů, kolik bude mít EU členských států. Od 1. listopadu 2014 pak měl být počet komisařů redukován na číslo odpovídající dvěma třetinám členských států. V rámci jednání před druhým referendem v Irsku došlo k dohodě, že bude mít nadále každý stát svého komisaře. Předseda komise získává novou pravomoc odvolat jednotlivé komisaře.

Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku

Tato funkce nahradila a personálně slučuje dosavadní funkce Vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP), komisaře pro vnější vztahy a předsedy Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy. Vysoký představitel je místopředsdou Komise (schvaluje jej proto Evropský parlament), nahrazuje práci ministra zahraničních věcí předsedající země a zastupuje Radu při jednáních s třetími zeměmi na ministerské úrovni. Je také šéfem Evropské služby pro vnější činnost (ESVA), nové diplomatické služby EU.

Evropský parlament

Podle Lisabonské smlouvy má mít 751 členů (750 poslanců a předseda). Minimální počet poslanců za jeden členský stát byl stanoven na 6, maximální na

96. Lisabonská smlouva však nebyla ratifikována do voleb do evropského parlamentu (4.-7. června 2009) a tak došlo k dohodě, že volit se bude 736 poslanců.

Lisabonská smlouva posiluje postavení parlamentu, rozšiřuje počet oblastí, ve kterých spolurozhoduje s Radou ministrů v tzv. řádném legislativním postupu. Parlament získává větší vliv na rozhodování o finanční perspektivě EU a jejím rozpočtu. Evropský parlament také musí dát souhlas k uzavření všech mezinárodních dohod, které se týkají otázek podléhajících řádnému legislativnímu postupu.

Další změny

Zrušení pilířové struktury a právní subjektivita Unie

Koncepce EU z Maastrichtu postavené na třech pilířích – Evropská společenství jako první pilíř, společná zahraniční a bezpečnostní politika a nakonec policejní a justiční spolupráce v trestných věcech – je zrušena. Samostatná zůstává nadále společná zahraniční a bezpečnostní politika.

Lisabonská smlouva jednoznačně stanoví, že Evropská unie má **právní subjektivitu** jako celek. EU je právní nástupkyní Evropského společenství. Existují tak vedle sebe dva právní subjekty: Evropská unie a Euratom.

Dohody se třetími státy budou v budoucnu uzavírány jménem EU, a nikoli jménem Evropského společenství a členských států. Evropská unie bude mít své diplomatické zastoupení v třetích zemích a při mezinárodních organizacích.

Evropská rada v průběhu celého postupu uzavírání mezinárodních smluv rozhoduje kvalifikovanou většinou. Jednomyslně rozhoduje v případě, že se dohoda týká oblasti, kde je pro přijetí aktu Unie požadována jednomyslnost, dále v oblasti obchodní politiky, společné zahraniční a bezpečnostní politiky, dohod o přidružení a dohod o hospodářské, finanční a technické spolupráci s třetími zeměmi, které jsou kandidáty na přistoupení a v případě dohody o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

Vystoupení z EU

Lisabonská smlouva nově obsahuje právo na vystoupení z EU.

Občanská iniciativa

Snížení demokratického deficitu může (zatím teoreticky) pomoci zavedení institutu občanské iniciativy. Nové ustanovení článku 24 Smlouvy o fungování Evropské unie ve spojení s čl. 11 Smlouvy o Evropské unii zavádí ustanovení, podle kterého platí, že pokud občanská iniciativa získá podporu jednoho milionu občanů většího počtu členských států, může vyzvat Komisi, aby „v rámci svých

pravomocí předložila vhodný návrh k otázkám, k nimž je podle mínění těchto občanů nezbytné přijetí právního aktu Unie pro účely provedení Smluv.“

Posílení národních parlamentů ve vztahu k EU

Národní parlamenty mohou zpochybnit návrh Komise, pokud se domnívají, že není v souladu s principem subsidiarity. Pokud tento názor zastává třetina parlamentů členských zemí, musí Komise svůj návrh přezkoumat a rozhodnout, zda jej zachová nebo stáhne („žlutá karta“).

Pokud s postupem Komise nesouhlasí většina členských států a tato přesto trvá na svém návrhu, nastupuje mechanismus tzv. „oranžové karty“. Komise pak obhajuje svůj návrh a Evropský parlament a Rada rozhodnou, zda bude legislativní postup pokračovat.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika

Obecný rámec činnosti členských států EU v mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích spadajících tematicky do oblasti sektorových politik může určit Evropská rada formou (závazného) rozhodnutí o strategických zájmech a cílech Unie. Dohled nad dodržováním rozhodnutí o strategických zájmech a cílech Unie je svěřen Radě a Komisi, jimž má být nápomocen vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. V případě, že nejsou stanoveny strategické zájmy a cíle, musí uvedená seskupení dbát na soudržnost činnosti členských států v této sféře. Realizace této části Lisabonské smlouvy bude náročná především pro „samostatnou“ českou zahraniční politiku, ale také pro strategie Velké Británie a Francie postavené na zdůrazňování národních principů.

Listina základních práv EU a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Listina základních práv EU (přijata 7. prosince 2000 v Nice ve znění upraveném dne 12. prosince 2007) **netvoří formální součást Lisabonské smlouvy**, ať již přímo nebo v podobě přílohy, a není mezinárodní smlouvou. Tomu odpovídá i skutečnost, že neprošla ratifikačním procesem. **Lisabonská smlouva však na ní odkazuje a tak prostřednictvím Lisabonské smlouvy dochází k vtažení Listiny do primárního práva EU.**

Listinou se nerozšiřují pravomoci Unie upravené Smlouvami, ale zakotvují se principy obsažené již v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (Rada Evropy, rok 1950). Očekává se, že poté, co nabyla EU právní subjektivitu, přidá se jako celek k Úmluvě Rady Evropy. Ne všichni jsou s touto variantou vývoje spokojeni. Česká republika si na zasedání Evropské rady 29. a 30. října 2009 v Bruselu vyjednala možnost připojit se k protokolu č. 30 o uplatňování Listiny základních práv EU v Polsku a ve Spojeném království a to

v případě dalšího rozšiřování a nových přístupových smluv s Chorvatskem, případně s Islandem. Zdůvodňuje se to obavou z napadání Benešových dekretů ze strany sudetských Němců. Nejzávažnější argument oponentů tohoto kroku je, že se občané České republiky dostanou do druhořadé pozice v kontextu evropských lidskoprávních vztahů.

Listina stanoví základní práva v oblastech: důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva a soudnictví. Dokument obsahuje ustanovení k ochraně základních lidských práv, občanských, politických, ale také ekonomických a sociálních (tato byla nejčastěji tématem diskuze).

Lisabonská smlouva je rozsáhlým a hlavně nepřehledným dokumentem. Čas ukáže, zda se přesto podaří naplnit základní požadavky smlouvy: zvýšit efektivitu rozhodovacích procesů, posílit demokracii díky větší úloze evropského parlamentu a národních parlamentů a zvýšení soudržnosti ve vnějších vztazích. Bude pak EU lépe prosazovat zájmy svých občanů?

2

2.11. Česká zahraniční politika a evropské integrační procesy

Meziválečná Československá republika a její představitelé jako T. G. Masaryk, E. Beneš, M. Hodža, se zapojili do integračních aktivit mezinárodní politiky. Stáli u zrodu Společnosti národů, Malé dohody, podporovali panevropské hnutí vedené R.N. Coudenhove-Kalergim.

Po druhé světové válce se naše aktivity znovu rozbíhají. Československá republika se stala na konci války jedním ze zakládajících členů Mezinárodního měnového fondu (MMF) i Světové banky. V roce 1954 však již v nové politické situaci z obou organizací vystupuje. Návrat byl možný pro tehdejší ČSFR 20. září 1990, v roce 1993 bylo členství převedeno na Českou a Slovenskou republiku.

Československo stálo v roce 1945 u zrodu OSN a spolu s dalšími 23 státy v roce 1947 i u založení Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). Určitou zvláštností je, že v této organizaci jsme se udrželi po celé období budování socialismu. Se vznikem Světové obchodní organizace (WTO), která od 1.1.1995 nahradila GATT, přešlo automaticky členství ČR z jedné organizace na druhou.

Po roce 1948 se Československo postupně začleňuje do východních integračních seskupení – v roce 1949 se stává členem Rady vzájemné hospodářské pomoci (**RVHP**) a v roce 1955 **Varšavské smlouvy**. Novou možností spolupráce mezi Východem a Západem se stává po roce 1975 (jednání v Helsinkách) Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, tato od ledna 1995 působí pod novým názvem - Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (**OBSE**).

K prvnímu oficiálnímu setkání mezi RVHP a EHS došlo v roce 1976, jednalo se o bilaterálních obchodních dohodách o vývozu zboží do zemí EHS. V roce 1988 došlo ke vzájemnému uznání de iure mezi RVHP a EHS³³.

Střední a východní Evropa řešila **po roce 1989** nové dilema: usilovat o co nejrychlejší začlenění do západních struktur, nebo se nejdřív snažit – v nových podmínkách a vztazích – vybudovat nové formy spolupráce v tomto regionu, které by v konečném důsledku urychlily vstup do západoevropských struktur. Názory se různí – Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko – jsou za společný postup, česká politická scéna inklinuje k sólovému rychlému postupu směrem k západoevropským strukturám.³⁴

V roce 1991 ukončila činnost RVHP a Varšavská smlouva a vzápětí se formuje nová organizace, tentokrát i za účasti zemí mimo bývalý sovětský blok (Rakousko, Itálie) – Středoevropská iniciativa (1991) s hlavním cílem: udržet regionální stabilitu.

V roce 1991 se ustavila také **Visegrádská skupina** (Maďarsko, Polsko, ČSFR), která deklaruje vedle ekonomické, politické a obranné spolupráce i společný postup v jednání s evropskými institucemi. Visegrádská skupina dává v roce 1993 podnět k založení Středoevropské dohody o volném obchodu (**CEFTA**), zabezpečující hospodářskou spolupráci v tomto regionu.

Česká zahraniční politika nadále preferuje samostatný postup při začleňování do evropských organizací, staví se do pozice ekonomicky i politicky nejstabilnější oblasti středoevropského regionu, která má proto a priori právo jednat nejenom samostatně, ale i jako určitý konkurent svých sousedů. To je v rozporu s nadějemi, které zvláště do Visegrádské skupiny a organizace CEFTA kladlo především Polsko a Maďarsko. Vztahy mezi Českou republikou a zeměmi bývalého sovětského bloku se dostávají na bod mrazu.

Ukázalo se však, že západní Evropa upřednostňuje jednání s regionálními seskupeními a pokud je někdo brán jako výjimečný partner, tak je to Polsko, vzhledem ke své rozloze, počtu obyvatel a strategické poloze. Česká zahraniční politika pak krok za krokem usiluje o znovuzískání důvěry u svých sousedů.

Přesto lze konstatovat, že česká diplomacie dosáhla v letech 1991-1997 značných úspěchů.

Již od konce roku 1989 začalo mimořádné úsilí nové československé politické reprezentace o navázání co nejtěsnějších kontaktů prakticky se všemi mezinárodními organizacemi, významnými pro středoevropský prostor. Ve sféře politické se jednalo především o **OSN**, kde naše delegace pracovala v Evropské

³³ Podrobněji: MAREK, D.: Od Moskvy k Bruselu. Vztahy mezi ČR a EU v období 1957-2004. Brno: Nakl. Barrister a Principal 2007.

³⁴ Blíže: ČERNOCH, P.: Cesta do EU. Východní rozšíření EU a ČR v období 1990-2004. Praha: Linde 2003.

hospodářské komisi OSN v Ženevě, v letech 1994-1995 byla Česká republika nestálým členem Rady bezpečnosti OSN.

Česká republika byla také 21.2.1991 přijata za člena **Rady Evropy**, podepsala Evropskou úmluvu o lidských právech.

V oblasti obrany a bezpečnosti šlo nejenom o již uvedenou organizaci Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE - OBSE), nebo o Interpol, ale i o nový vztah k Západoevropské unii (ZEU) a k organizaci NATO. Na základě tzv. Petersbergské deklarace z 19.6.1992 se vytvořil rámec pro spolupráci Západoevropské unie se zeměmi střední a východní Evropy. Devět zemí přidružených k EU tak vytvořilo „Poradní fórum ZEU“. Po přijetí Kirchbergské deklarace z 9.5.1994 se tyto země mohly stát asociovanými partnery ZEU, to znamenalo možnost účastnit se jednání všech orgánů ZEU.

V letech 1991-1992 však již bylo zřejmé, že dominantní obrannou institucí pro Evropu zůstane **NATO**. Již 31.7.1990 navázala ČSFR diplomatické styky s NATO, v roce 1994 přistoupila k projektu Partnerství pro mír. 8.7.1997 na summitu v Madridu vyzvalo NATO k jednání o vstupu do NATO Českou republiku, Polsko a Maďarsko. Plnoprávným členem NATO se **Česká republika stala 12.3.1999**. Tak se naplnil první ze dvou hlavních úkolů, na který se česká zahraniční politika v letech 1993-1997 zaměřila: vstup do NATO a zůstávalo naplnit i druhý: zapojit se do ekonomických struktur západní Evropy.

První kroky jsou úspěšné: v dubnu 1991 byla v Londýně otevřena Evropská banka pro obnovu a rozvoj, její služby plně využíváme. 4.6.1991 bylo podepsáno v Paříži memorandum o porozumění mezi ČSFR a Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). **27.11.1995** byla ČR přijata do **OECD**.

ČSFR podepsala 20.3.1992 dohodu o volném obchodu s Evropským sdružením volného obchodu (**ESVO**). Předpokládalo se, že členství v ESVO by mohlo v případě neúspěšných jednání nahradit členství v EU.

Dohoda o obchodní a hospodářské spolupráci mezi ČSFR a Evropským společenstvím byla podepsána 8.5.1990, **16. 12. 1991** byla podepsána **dohoda o přidružení ČSFR k ES tzv. Evropská (asociační) dohoda**.³⁵

Po rozpadu Československa byla podepsána **nová associační dohoda mezi EU a Českou republikou (4.10.1993)**. Associační dohoda měla pomáhat při odstraňování všech tarifních a netarifních překážek ve vzájemném obchodu. 1.2.1995 vstoupila associační dohoda mezi EU a ČR v platnost. Přidružené země a Česká republika se začaly začleňovat do evropského vnitřního trhu, ale jejich přistoupení k EU zůstalo v rovině politických prohlášení. Obdobné associační

³⁵ Podrobněji: ČERNOCH, P.: Cesta do EU. Východní rozšíření EU a ČR v období 1990-2004. Praha: Linde 2003, s. 26 an.

dohody mělo ES již s Marokem, Alžírskem, Tunisem, došlo k podpisu dohod z Lomé s rozvojovými zeměmi,...).³⁶

Rozhodnutí Evropské rady o rozšíření je z června **1993**, kdy na jednání v Kodani došlo k dohodě, že asociované země ze střední a východní Evropy, pokud mají zájem a splní podmínky, mohou se stát členy EU. Vyhlášena jsou „**Kodaňská kritéria**“: země musí být demokratická, musí mít tržní ekonomiku a v období přistoupení k EU musí být ekonomicky stabilní, aby unesla všechny povinnosti plynoucí z členství. V roce **1995** je formulováno další- „**Madridské kritérium**“ – a to, že na rozšíření musí být připravena i administrativa státní správy a soudy.

Evropské společenství³⁷ je aktivní i v konkrétní pomoci kandidátským zemím, v oblasti ekonomické - v roce 1990 je vyhlášen program *PHARE* (původně jako podpora Polska a Maďarska v předvstupním období, posléze byl rozšířen i na další kandidátské země), později program *SAPARD* na podporu venkova a zemědělství, program *ISPA* na zlepšení životního prostředí. Probíhá strukturovaný dialog na úrovni ministrů, formují se základní strategie – v 1994 je na zasedání Evropské rady v Essenu přijat dokument Předvstupní strategie pro země střední a jihovýchodní Evropy, v roce 1995 je zveřejněna v Cannes Bílá kniha. Příprava přidružených zemí střední a jihovýchodní Evropy na začlenění do vnitřního trhu ES. Přípravuje se legislativa akceptující rozšíření.

Východoevropská komunita spěchá s podáváním přihlášek - první bylo v březnu 1994 Maďarsko, druhé v dubnu 1994 Polsko. Lehce euroskeptický tehdejší předseda vlády České republiky Václav Klaus předkládá **žádost o přistoupení České republiky** k Evropské unii až **17.1.1996**.

Rozšiřování EU bylo spojeno s realizací řady vnitřních reforem – institucionálních i rozpočtových, zvláště citlivá byla problematika zemědělských dotací a využívání strukturálních fondů, diskuse o zachování vyrovnávacího (kohezního) fondu, to vše pomáhalo v předchozích letech především ekonomicky méně vyspělým zemím jako je Portugalsko, Španělsko a Řecko. Souběžně je tak sledována nejenom připravenost asociovaných zemí na vstup do EU, ale i připravenost samotné EU na nové členy.

³⁶ Podrobněji: GAEDTKE, J.C.: Europäische Aussenpolitik. Paderborn: Ferdinand Schöningh Verlag 2009.

³⁷ BEICHEL, T.: Die Europäische Union nach der Osterweiterung. Wiesbaden: VS Verlag 2004.

Byla Česká republika již na jednání o přistoupení připravena?³⁸

Komise Evropské unie vydala v červenci 1997 (v rámci materiálu Agenda 2000) **hodnocení** České republiky tzv. avis. Hlavní výhradou EU k ČR byla nízká úroveň státní správy a absence uceleného plánu na její modernizaci. Kromě nedostatku kvalifikovaných a zkušených úředníků, bující korupci, kritizovala komise i absenci zákona o státní správě a zmínila se i o nutnosti její politické nezávislosti.

Obdobná situace byla v soudnictví, kde soudci nezvládají běžnou agendu a tak si lze jen těžko představit, jak zajistí plnění desítek tisíc unijních norem.

Při hodnocení plnění demokratických kritérií z Kodaně 1993 Evropská komise, podobně jako Rada Evropy, poukazuje především na lustrační zákon, na diskriminaci romské menšiny v souvislosti se zákonem o českém občanství. Komise upozornila na to, že Česká republika dosud neratifikovala Konvenci Rady Evropy o menšinách.

Kritická slova zazněla i k stavu našeho bankovního sektoru, v němž si udržel stát silné pozice, kde je však nedostatek kontroly, co vede k známému tunelování bank, fondů a k dalším podvodům.

Komise rovněž upozornila na nutnost reformy zdravotnictví, zvýšení kvalifikovanosti i bezpečnosti v dopravě. V době, kdy česká vláda nachází neuvěřitelné množství důvodů pro omezování železničních tratí, je zajímavé vyslechnout si kritickou připomínku komise, že je nutné v ČR přesunout pozornost od silniční dopravy k větší podpoře železnic.

Další nedostatky, na které nás komise upozorňovala, se týkají absence naší regionální politiky, problémů, které máme s legislativou v zabezpečení ochrany spotřebitele. V oblasti ochrany osobních dat jsme zatím neučinili ani první krok – nepodepsali jsme ani příslušnou konvenci Rady Evropy.

Komise zdůraznila nutnost zlepšit schopnost naší policie a justičních orgánů efektivně potlačovat finanční velkopodvody, korupci a praní špinavých peněz. Pokud by přetrvávala naše dosavadní praxe, mohla by negativně ovlivnit finanční zájmy Unie. Komise se domnívá, že především státní správa musí být podrobena značné reformě, aby byla schopna ve střednědobém období aplikovat i u nás pravidla práva EU (acquis communautaire). Ještě jednou připomínám, že takto hodnotila Evropská komise ČR v roce 1997. Za 13 let se toho příliš nezměnilo...

Podle Komise má Česká republika znaky demokracie a lze ji považovat za fungující tržní ekonomiku. Komise se domnívá, že ve střednědobém období bychom mohli být schopni odolat konkurenčnímu tlaku trhu Unie, pokud dojde k

³⁸ K této problematice byl vypracována velice zajímavá odborná analýza, vydaná pod názvem: Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie. Zpracoval kolektiv autorů podle zadání Rady vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, květen 2002.

restrukturalizaci průmyslu na úrovni podniků a pokud se zvýší efektivita hospodářství do té míry, aby vyrovnala obchodní deficit.

Zřejmě delší dobu zůstaneme pozadu v řešení problémů souvisejících s životním prostředím, kde je nutné nejenom upravit množství legislativních norem, ale je potřeba především investovat. Předpokládalo se, že do konce roku 1999 by měly být dokončeny a přijaty všechny zákony z oblasti životního prostředí (jednalo se o 180 právních předpisů), které jsou nutné pro vstup ČR do EU.

Ve finančních analýzách se dočteme, že naplňování zákonů bude pro ČR znamenat značné finanční zatížení (např. bude nutné postavit nově 1500 čističek – výše investice se odhadovala na 100 miliard korun).

Summit EU v Lucemburku (12.-13.12.1997) oficiálně přizval k jednání o vstupu do Unie deset zemí střední a východní Evropy a Kypr. Šest nejpokročilejších zemí – Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko a Kypr – zahajují v březnu 1998 řádné bilaterální rozhovory o konkrétních podmínkách přijetí. Ve stejné době budou urychleny přípravy na jednání s Rumunskem, Slovenskem, Litvou, Lotyšskem a Bulharskem.

Evropský parlament schválil 10.3.1998 rámcové dokumenty Evropské komise k tzv. posílení předvstupní strategie. Ne všechny naděje splnilo první zasedání Evropské konference, které se konalo 12.3.1998 v Londýně, za účasti nejvyšších vládních představitelů 26 zemí (15 členských zemí a 11 zemí aspirujících na členství). Turecko se konference nezúčastnilo. Na jednání dominovaly otázky koordinace boje s organizovaným zločinem, spolupráce při řešení problémů znečišťování životního prostředí. Závěrečný dokument odsuzuje i násilí srbských sil v Kosovu. Otázka rozšiřování EU nebyla v Londýně řešena jako priorita.

Již o několik dní později (16.3.1998) Evropská unie schválila rámcové nařízení o Přístupovém partnerství EU s 10 přidruženými zeměmi střední a východní Evropy. Je koncipováno jako seznam krátkodobých a střednědobých priorit, na jejichž plnění se má ten který uchazeč soustředit, aby sladil do okamžiku přijetí své zákonodárství s legislativou EU, dokázal je aplikovat a vybudoval pro to nezbytné orgány a infrastruktury. Individuální dokumenty budou na ministerské úrovni schváleny do konce března. Integrovaný proces nebyl však zcela idylický. Ilustruje to např. skutečnost, že v březnu 1998 Rada ministrů EU přijala odvetná opatření vůči ČR za zavedení celní kvóty na dovoz jablek z EU a to zrušením zvýhodněného cla (z preferenčních 20% na plných 100%) na živá prasata, vepřové maso, drůbež a ovocné šťávy vyvážené z ČR do zemí EU (s platností od 1.4. 1998). Celková nervozita v EU souvisí i s přípravou nové měny – eura (1999), pokračují dohady o koncepci dalšího finančního období (2000-2006). Kritici rozšiřování mají řadu argumentů. Upozorňují, že při rozšíření EU o 11 uchazečů, to znamená na 26 států, počet obyvatel dosáhne 470-480 miliónů obyvatel. Nové země však budou mít jenom třetinu kupní síly ve srovnání s průměrem Unie. Ještě

slabší jsou výkony ekonomiky-přírůstek celkového domácího produktu (HDP) se v EU zvětší jen o devět procent, byť přibude 100 miliónů obyvatel.

Když se Evropská společenství zvětšila ze šesti na devět členů poskočil jejich HDP o 29 %, při vytvoření dvanáctky o 15 % a v roce 1995 (připojily se bohaté země – Rakousko, Finsko a Švédsko), také o 15 %. Podle Evropské komise by byla Unie po rozšíření na východ v průměru na občana o 16 % chudší. Jen Kypr, Česká republika a Slovinsko překračují polovinu průměru EU, ostatní země dosahují ve vztahu k průměru EU jen 32 % .

Absolutní čísla jsou zvlášť výmluvná v zemědělství, kde čekají velkorysou společnou politiku EU největší změny – v zemích uchazečů totiž pracuje v daném sektoru 9,5 miliónu lidí (nejvíce v Polsku) ale v celé patnáctce 8,2 miliónu.

K zásadním změnám mělo dojít v souvislosti s rozšířením EU také při poskytování strukturální pomoci k vyrovnání ekonomické úrovně jednotlivých států. Vztahovala se na 185 miliónů občanů v zemích EU a po rozšíření to mělo být 290 miliónů osob. To by bylo nereálné, a tak se předpokládalo, že z přibližně devíti biliónů Kč (v přepočtu), jež budou v letech 2000-2006 na tyto účely k dispozici, nesmějí dostat nové státy více než 30 % – jinak řečeno, více než 4 % svého národního HDP. Bruselská administrativa uváděla dva základní důvody: jednak bohatší země odmítají o tolik víc platit, jednak by nováčkové údajně nebyli sami schopni takto závratné sumy vůbec absorbovat.

Od března **1998** začíná vstupní jednání s první skupinou kandidátů, tzv. **negociační** proces (negociace – vyjednávání). V čele vyjednávací skupiny ČR stojí ing. Pavel Telička. První částí negociačního procesu je tzv. **screening**, který začal 30.3.1998 pro všech 11 kandidátských zemí, a byl ukončen až v červenci 1999. Je to zkoumání, nakolik je právní řád kandidátské země slučitelný s unijním právem (s *acquis communautaire* EU), kde se dají změny provést poměrně brzy a kde budou nutné výjimky. Celý *acquis* byl rozdělen na 31 kapitol.³⁹ Bezproblémové bylo jednání o kapitolách jako je školství, problematické bylo zemědělství, životní prostředí, zastoupení v institucích. Proces vyjednávání byl **ukončen** v prosinci **2002**, byly uzavřeny jednotlivé kapitoly, byla stanovena přechodná období pro přijetí evropské legislativy.

Česká republika ochránila na několik let výkup nemovitostí a půdy občany jiných zemí EU, posunula datum povinnosti provozovat čističky v malých obcích. Na druhé straně nebyl celý pracovní trh EU přístupný našim občanům (nejdéle v Německu a Rakousku). V úzké součinnosti s vládami a experty šesti zemí z první skupiny kandidátů na členství bylo dohodnuto, že v letech 2015-18 by měly definitivně skončit i ty nejdélhodobější výjimky a úlevy a uchazeči o členství – včetně ČR – by měli být bezevýtku součástí EU.

³⁹ Blíže: ČERNOCH, P.: Cesta do EU. Východní rozšíření,..s. 87.

Smlouva o přistoupení byla podepsána **16. dubna 2003** v Aténách. Následoval ratifikační proces v národních parlamentech 15 členských států. V nových členských státech kromě Kypru byla smlouva schválena referendy.

V České republice proběhlo **referendum 13. a 14. června 2003**. Otázka pro referendum zněla: souhlasíte se Smlouvou o přistoupení k EU? Kdo měl zájem, mohl si tento rozsáhlý text prostudovat na vymezených místech státní správy. Jistě nepřekvapí, že se tak nestalo, ani to, že většina hlasujících občanů se domnívá dodnes, že otázka byla mnohem jednodušší - že byl tázán, zda souhlasí se vstupem ČR do EU. Volební účast byla přitom vysoká – 55,2 %, pro schválení smlouvy hlasovalo 77,3 % hlasujících, proti bylo 22,7 %.

Dne 1. května 2004 vstoupila Smlouva o přistoupení v platnost, Česká republika se stala členem EU. K starým 15 členským zemím přistupuje dalších 10 nových států (Estonsko, Litva, Lotyšsko, Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Malta, Kypr)⁴⁰, v roce 2007 je to ještě Rumunsko a Bulharsko. Počet 27 členských států EU není konečný, v nejbližším období se očekává přijetí Chorvatska.

Česká republika vstoupila do povědomí ostatních členských států jako prostor velice svérázný. Na jedné straně je to naše bezproblémové zapojení se do Schengenského prostoru 21. prosince 2007, ke kterému není námitek. V případě realizace Strategie přistoupení České republiky k eurozóně z roku 2003, neplníme Maastrichtská kritéria, především ve výši zadluženosti; ekonomové i politici (včetně prezidenta) prohlašují, že není kam spěchat, euro je nejistá měna. Již letitým problémem je neschopnost čerpat maximum ze strukturálních a kohezních fondů. Výměna vlády v roce 2009, v době našeho předsednictví EU, byla také zneklidňující a pro mnohé politology nepochopitelná z hlediska naší zahraničně politické strategie. V případě Lisabonské smlouvy bylo překvapivé zablokování celé Charty práv pro české občany, jako výměna za „ochranu“ Benešových dekretů. Údiv vzbuzují i naše iniciativy v zahraniční politice, které obvykle směřují proti oficiálnímu proudu společné zahraniční politiky EU, ukázkovým příkladem byl boj za umístění amerického radaru na našem území, ale i naše aktivity v OSN týkající se Kuby, nebo Izraele a Palestíny.

Česká společnost, tak jako občané celé EU, zejména v době ekonomických krizí, zvažují jaká jsou pozitiva a negativa členství v EU. Na jedné straně máme volný pohyb osob, služeb, kapitálu, společný trh, na druhé straně centralizaci zahraniční a bezpečnostní politiky (Lisabonská smlouva), odcizení bruselské administrativy a v podstatě žádnou možnost kontroly jejich aktivit ze strany občanů.⁴¹ Diskuse o koncepci integrace probíhá dlouhodobě na různých úrovních.

⁴⁰ O reakcích na rozšiřování např.: BEICHELT, T.: Die europäische Union nach der Osterweiterung. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften 2004.

⁴¹ Podrobněji: FIALA, P.: Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace. Brno: Barrister and Principal 2007.

Teoretici se pokouší definovat federalismus, funkcionalismus, realismus, marxismus, víceúrovňové vládnutí a regionalismus, liberální mezivládní přístupy, konstruktivismus, postmodernismus a další směry ve vztahu k integraci.⁴² Politické kruhy přistupují k integračním procesům přes ideologické zabarvení programových prohlášení svých stran, obhajují nejenom klasické národní zájmy, ale i zájmy nadnárodních korporací. I v tomto kontextu pak můžeme sledovat zejména po roce 1989 jejich vztah k rozšiřování ES/EU i ke konstrukci formující se Evropě.

2.12. Západní politická scéna a evropská integrace

Proces integrace Evropy je provázen diskusemi o způsobu sjednocování politického, nebo ekonomického, případně vojenského, mluví se o integraci vnější, nebo vnitřní, států, národů, nebo občanů. Polemizuje se o tom, kde jsou hranice integrované Evropy, jak má Evropská unie postupovat vůči státům střední a jihovýchodní Evropy, proměnami prochází i vztahy k Spojeným státům americkým, k ekonomické velmoci Číně.

V kontextu složitého vývoje mezinárodních vztahů jsou formovány koncepce integrace Evropy nejvýznamnějších západoevropských politických seskupení – sociálně demokratického, křesťansko-demokratického, liberálního a konzervativního.

V polovině sedmdesátých let, v době příprav prvních voleb do evropského parlamentu vznikla evropská sdružení politických stran.

V roce 1974 se ustavil Svaz sociálně demokratických a socialistických stran. Již dlouho předtím existovali jeho předchůdci – v roce 1948 bylo založeno Socialistické hnutí za Spojené státy evropské, od roku 1951 pracovala Socialistická internacionála.⁴³ V roce 1957 bylo dohodnuto zřízení Kontaktního byra socialistických a sociálně demokratických stran Evropského společenství. Nové impulsy přineslo v listopadu **1992** ustavení **Evropské sociálně demokratické strany**. V roce 1995 bylo do ní sdruženo 20 řádných členů, spolupracovaly také strany demokratického socialismu z tehdejších členských států Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) – Islandu, Švýcarska a Kypru. Další strany z Izraele, Malty, San Marina a Turecka mají statut pozorovatele.

Strany křesťansko-demokratické se sjednotily v červnu **1976** v Lucemburku do **Evropské lidové strany** (ELS). Navázalo se na činnost Nouvelles Equipes Internationales, založené v roce 1947 v Belgii, a na Konferenci prezidentů a generálních tajemníků křesťansko-demokratických stran Evropských společenství, existující od roku 1959. Frakce ELS v Evropském parlamentu rozhodla v roce 1992, že Evropští demokraté, k nimž náleží především britští

⁴² Blíže: Kratochvíl, P.: Teorie evropské integrace. Praha: Portál 2008.

⁴³ Podrobně: KIK, K.: Miedzynarodovka Socjalistyczna 1951-1992. Warszawa 1994.

konzervativci, mohou být individuálně přijaty za členy frakce ELS, členy ELS mohou být pouze strany členských zemí EU. Kontakty s sesterskými stranami z jiných evropských zemí zajišťuje Evropská unie křesťanských demokratů (EUKD), která je obsahově i personálně úzce propojena s ELS.

Evropští liberálové a demokraté se v březnu **1976** sjednotili do **Federace liberálních a demokratických stran** Evropského společenství. Po přijetí portugalské Strany sociální demokracie a španělské Strany reformní demokracie za plnoprávné členy upravil se název na Federaci reformních, liberálních a demokratických stran ES.

Nejdůležitějším cílem evropských sdružení politických stran je formulovat společné programy nebo alespoň platformy pro volby do Evropského parlamentu. Snaží se o vytvoření politické „infrastruktury“ v rámci celé EU, přispívají k tomu, aby se rozvíjela veřejná diskuse o politice EU nejenom na půdě jednotlivých frakcí Evropského parlamentu, ale aby do tohoto procesu byly zapojeni občané EU.

Socialisté a proces integrace Evropy

Vize Socialistických spojených států evropských byla akceptována sociálními demokraty již v roce 1951, kdy formuje svůj program Socialistická internacionála. Koordinátorem tohoto procesu měla být Rada Evropy, která začala svou činnost v roce 1949. Vycházelo se z předpokladu, že žádný národ není sám schopen řešit společensko-ekonomické problémy a že určitá omezení suverenity národů jsou věci lepšího vzájemného pochopení. Hlavním úkolem POLITICKÉ FEDERACE evropských států mělo být vytvoření podmínek pro zachování mírového soužití v Evropě. Projekt politické federace byl postaven na nadnárodní spolupráci, kdy by pravomoci národních států byli přeneseny do evropského centra, činnost evropské vlády by byla podřízena evropskému parlamentu (opozice požadovala rovnocennou spolupráci národních států). Podepsání Římských protokolů v roce 1957, založení Evropského hospodářského společenství a Euratomu se jevilo sociálním demokratům jako nedostatečné. Hrozilo nebezpečí, že spolupráce mezi státy bude možná jenom prostřednictvím volného trhu a na něm nikým nekontrolovatelného mezinárodního kapitálu a kartelů. Proto sociální demokraté od roku 1962 usilovali o vytvoření výkonného evropského orgánu s kompetencemi federální vlády a odpovědného bezprostředně Evropskému parlamentu vytvořenému na základě všeobecných a přímých voleb.

Socialisté v Evropském parlamentu

Od prvních voleb do Evropského parlamentu v roce 1979 dosáhla nejsilnější zastoupení právě socialistická frakce. Pokud postupují společně socialisté, komunisté a zelení, mají v parlamentu nadpoloviční většinu a silné

pozice v ostatních vrcholných orgánech EU. Spojence nacházejí socialisté i v druhé nejpočetnější skupině evropských poslanců - u křesťanských demokratů. Úspěšný tandem F. Mitterranda a H. Kohla byl nahrazen neméně kvalitní spoluprací J. Chiraca a H. Kohla. Má být Evropský parlament skutečně vrcholnou demokratickou institucí integrované Evropy? Tady narážíme vedle německého optimismu na anglické a francouzské pochybnosti. Podle anglické Labour Party, zvláště jejího levého křídla, má evropský parlament naplňovat ustanovení národních parlamentů a nezastupovat je. Francouzští socialisté upozorňují na nepřipravenost francouzské veřejnosti převést pravomoci národního parlamentu na evropský. Navrhují také zřídit v evropském parlamentu druhou komoru, složenou z představitelů národních parlamentů. F. Mitterrand viděl jako základ pro integrující se Evropu Evropskou radu. Její předsednictví by se však neměnilo každého půl roku jako nyní, ale za několik let, přičemž malé státy by měly své viceprezidenty, tato funkce by byla obsazována každého půl roku.

Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 dosáhla socialistická frakce pouze na druhé místo.

Politická a ekonomická integrace Evropy

Diskuse pokračuje i o perspektivě politické a ekonomické integrace. V sedmdesátých letech západoněmecká SPD i francouzští socialisté předpokládali, že politicky integrující se Evropa se může stát „třetí silou“ mezi USA a SSSR, mezi kapitalismem a reálným socialismem. Sociální demokracie uvítala v roce 1984 projekt o Evropské unii, která sice ještě neměla být federací, ale kde by měl významné postavení Evropský parlament. Pochybnosti o projektu politicky sjednocené Evropy vyjadřovali vedle anglické Labour Party i dánští socialisté. Ostatní strany se postupně přidávají k základní ose Bonn-Paříž, i když s výhradou, že k integraci nemusí dojít najednou, ale postupně, podle toho jak jsou jednotlivé země připraveny.

Ekonomická integrace byla sice považována za základ politické integrace, socialisté však zdůrazňovali nutnost adekvátní sociální politiky. Požadovali, aby se v ekonomických procesech dbalo na zachování pracovních míst, aby tuto skutečnost zohledňovaly veřejné a státní zakázky. Kartely a nadnárodní hospodářské organizace by měly zůstat pod demokratickou kontrolou ze strany států, parlamentů, zájmových a spotřebitelských organizací.

V době podepsání Římských protokolů, v době studené války, pod vlivem konzervativců a liberálů dominovalo v ekonomice heslo „laissez-faire, laissez-passez“ a sociální otázky stály zcela stranou.

V sedmdesátých letech se ekonomický růst zastavil, vystoupila do popředí nerovnoměrnost vývoje regionů EHS, ale také nutnost sociální politiky.

Sociální politice EHS se věnoval IX. kongres sdružení federací sociálně demokratických stran EHS v roce 1973. Byl přijat projekt "Za sociální

spravedlnost v Evropě". Tento projekt prosazovali socialisté na zasedáních EHS s cílem podřídit veškeré rozhodování o ekonomických a měnových otázkách sociální politice. Sílí požadavky na plnou zaměstnanost, na nová pracovní místa, je potřebné dát do souladu sociální zákonodárství v celém ES, změnit tvorbu i výdaje národních důchodů. V sedmdesátých letech boj za tuto novou sociální politiku vedli západoněmečtí socialisté, v osmdesátých letech francouzští a španělští. Když byl v roce 1986 přijat v ES Jednotný evropský akt s perspektivou vytvoření jednotného vnitřního trhu do roku 1992, viděli v tom sociální demokraté návrat k ekonomické jednostrannosti integrace. Pozornost se proto soustředila na vypracování Sociální charty, která by mohla vrátit ES lidský rozměr, kdy by volný trh přestal být cílem členských zemí ES, ale zůstal by prostředkem pro zlepšení postavení člověka-občana ES.

Socialistické a sociálně demokratické strany ES se v roce 1992 seskupily do Evropské sociálně demokratické strany, která pokračuje v prosazování sociální politiky svého předchůdce Svazu sociálně demokratických stran (1974). Velice intenzivně rozvíjela kontakty se socialisty z východoevropských zemí.

Evropská bezpečnostní politika

Bezpečnost Evropy by měla být především v rukou Evropanů a to nejenom prostřednictvím Konference (Organizace) pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (Helsinky 1975), ale i v takových organizacích, jako je NATO, nebo Západoevropská unie. Tyto varianty ponechávaly Evropu rozdělenou na východní a západní, otázky bezpečnosti měly být řešeny společně jen v rámci zemí ES. Zlom přinesl nástup M. Gorbačova do vedení SSSR. Novou strategii vyjádřila v roce 1986 na svém sjezdu německá SPD, která vyzvala ke spolupráci NATO a země Varšavské smlouvy. Nové možnosti přinesl projekt Partnerství pro mír z roku 1994, do kterého se zapojilo vedle zemí bývalého sovětského bloku i Rakousko.

Jako hlavní problém odzbrojení vidí socialisté likvidaci atomových zbraní v určitém časovém horizontu. Za atomové odzbrojení se vyslovil i XVII. kongres Socialistické internacionály konaný v roce 1986 v Limě. Ani tady však nedochází ke shodě, zatímco skandinávští a španělští socialisté, řecký PASOK požadují vytvoření bezatomových pásem, Labour Party požaduje odstranění atomových zbraní patřících USA z anglického území, vedle toho francouzští socialisté nic nenamítají proti dalším atomovým pokusům.

Hranice sjednocené Evropy

Proces ekonomické integrace západní Evropy neměl od šedesátých let čistě evropský charakter, s ES spolupracovalo 22 afrických zemí, o vstup do ES mělo zájem nejenom Turecko, ale i Maroko. V sedmdesátých letech pokračuje ofenzíva Socialistické internacionály do zemí třetího světa (1975 – Lomé III). Spolupráce evropských sociálně demokratických stran je po druhé světové válce

přerušena obdobím studené války. Dále se pak rozvíjí především v parlamentním shromáždění Rady Evropy. V osmdesátých letech se Socialistická internacionála staví do pozice prostředníka dialogu mezi Východem a Západem při budování společné Evropy od Atlantiku po Ural (zasedání Socialistické internacionály v Madridu v roce 1988).

Anglická Labour Party podporovala od devadesátých let přijetí Polska a Maďarska do EU, co by mohlo oslabit vliv Německa v těchto zemích. Ostatní země – např. Francie – uvažovaly o vypracování nového Marshallova plánu pro země střední a jihovýchodní Evropy. Italové připouštěli ekonomickou spolupráci, ale bez politické integrace. Španělé předpokládali podporu ekonomického rozvoje v zemích střední a jihovýchodní Evropy v rozmezí 15-20 let, pak by bylo možné uvažovat o jejich případné integraci do ES/EU.

Křesťansko-demokratické strany a integrace Evropy

Po 2. světové válce dosahují křesťanští demokraté značné úspěchy v politickém životě Evropy – dostávají se k moci v Itálii, NSR, Belgii, Holandsku. Zvláště významně zasahují do projektů integrace Evropy – západoněmecká CDU založená Konradem Adenauerem, italská křesťanská demokracie Alcide de Gasperiho, francouzské republikánské hnutí Roberta Schumana.

Tak jako se sociální demokracie seskupila do Socialistické internacionály, tak i křesťanští demokraté vytvářejí v roce 1947 vlastní organizaci – Nouvelles Equipes Internationales (NEI). Už o rok později vystupuje tato organizace s požadavkem na vytvoření Evropské politické a hospodářské unie. Integrace Evropy má být založena na křesťanském základě, západoevropská civilizace má překonat pozůstatky nacionalismu 19. století i totalitních režimů 20. století a vrátit se za pomoci křesťanského personalismu k křesťanské tradici.

Evropská integrace

Nejasnosti se objevují mezi křesťanskými demokraty nejenom v otázce perspektivy integrace, ale i v hledání optimálního mechanismu fungování sjednocené Evropy.

Na počátku padesátých let preferuje většina křesťansko demokratických stran **politickou** integraci Evropy, jako **vnější** proces zabezpečující mír v Evropě. Francouzští křesťanští demokraté – R. Schuman, J. Monnet považovali za první krok kontrolu nad německou ekonomikou. Jejich iniciativa ústí po vyhlášení Schumanova plánu v roce 1950 do vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) v roce 1951. Je to znovu Francie, která v reakci na anglickou a americkou snahu o rychlou remilitarizaci Německa v době studené války iniciuje vytvoření Evropského obranného společenství. I úsilí italských křesťanských demokratů je zaměřeno na neutralizaci případného německého ohrožení, ale také nebezpečí ze

strany komunistických zemí. Na druhé straně západoněmecká CDU, především K. Adenauer, ale i F. J. Strauss považovali integraci Evropy za jednu z cest vedoucích k znovusjednocení Německa, za jeho návrat do mezinárodní evropské politiky.

Proces integrace Evropy má směřovat k vytvoření **nadnárodní federace**, nebo **konfederace**. Nadnárodní federaci evropských států, s centrální vládou odpovědnou evropskému parlamentu, s prezidentem, prosazovali především němečtí (K. Adenauer, W. Hallstein) a italští (A. de Gasperi) politici. Země Beneluxu, především belgický křesťanský demokrat van Zeeland, požadovali konfederaci s plnou suverenitou jednotlivých států, s optimální ekonomickou spoluprací. V obou případech představuje **subsidiarita** optimální vztah centra a regionů. Právě možnost občanů spolurozhodovat o evropském vývoji na úrovni regionů může být předpokladem rozvoje křesťanské demokracie. Základním článkem integrace je pro křesťanské demokraty **člověk** a jeho práva. Sjedená Evropa má být společenstvím občanů.

V druhé polovině padesátých let aktivita křesťanských demokratů ustupuje, dochází k významným politickým změnám. Ve Francii nastupuje generál Charles de Gaulle (1958), v Itálii odchází A. de Gasperi, v Německu K. Adenauer.

Nový vzestup nastává až v polovině osmdesátých let, kdy se posilují pozice křesťanských demokratů nejenom v jednotlivých zemích ES, ale i v Evropském parlamentu (v roce 1979 druhá nejsilnější frakce). Do popředí vystupují výrazné osobnosti jako Helmuth Kohl, Giulio Andreotti, Jacques Santer. V roce **1976** je založena **Evropská lidová strana**, která má organizačně sdružovat křesťansko demokratické strany, ale také – a to především – podílet se na formování společného programu. Helmuth Kohl usiloval o to, aby se tato strana stala dominantní evropskou integrační silou, v roce 1991 přizval ke spolupráci 32 členů skupiny Evropských demokratů – složenou s anglických a dánských konzervativců delegovaných do Evropského parlamentu. Spolupráce byla navržena i evropským liberálům a francouzským gaullistům. Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 se Evropská lidová strana stala nejpočetnější frakcí.

Sociální a ekonomické důsledky rozšiřování Evropské unie

Součástí programu Evropské lidové strany je prosazování sociální politiky v ES tak, aby se postupně snižovala nezaměstnanost, zvyšovala se životní úroveň, aby solidarita a sociální dialog nahradily třídní boj. Harmonizace sociální politiky v rámci ES nesmí ústít do centralizace a uniformity. Španělští křesťanští demokraté považují za prioritní úkol integrace Evropy její ekonomické sjednocení, které by zabezpečilo její konkurenceschopnost vůči USA, Japonsku a jihovýchodní Asii. Při realizaci toho cíle je podle nich možné i zmenšovat sociální výdaje.

Rozšíření EU o země střední a jihovýchodní Evropy mohlo ekonomický rozvoj značně zkomplikovat, to jsou argumenty *španělských* křesťanských demokratů. V době negociačních rozhovorů jsou PROTI přijetí zemí střední a

východní Evropy do EU, upozorňují na to, že by výrobky z těchto oblastí konkurovali výrobkům zemí jako je Španělsko, Portugalsko, Irsko, Řecko, ty by mělo dopad na ekonomiku a sociální politiku nejenom uvedených zemí, ale celé EU. Velice silná (oprávněně) byla obava, že investice určené v EU zaostalejším zemím by byly přerozděleny ve prospěch nově přijatých zemí. Španělsko uvádělo, že rozšíření EU o 10 kandidátských zemí a Kypr bude v zemědělském sektoru stát 14,171 miliard ECU, tedy zhruba třetinu rozpočtu EU. Náklady na jednotlivé země by činily: pro Polsko 4,198 miliard ECU, Rumunsko 3,087 miliard ECU, Maďarsko 1,815 miliard ECU, Bulharsko 1,518 miliard ECU, pro Českou republiku 1,139 miliard ECU, Litvu 823 miliónů ECU, Slovensko 721 miliónů ECU, Lotyšsko 328 miliónů ECU, pro Slovinsko 200 miliónů ECU a v případě Estonska 187 miliónů ECU.⁴⁴ Španělští křesťanští demokraté naopak již tradičně nic nenamítají proti orientaci EU směrem na jih do oblasti Středomořího moře a směrem k státům Afriky.

I program belgických křesťanských demokratů obsahoval požadavek počkat s další integrací. Jako vzorový příklad se uvádí Portugalsko, které čekalo na přijetí 12 let. Nebyla však vyloučena pomoc a spolupráce se zeměmi střední a jihovýchodní Evropy.

Dominantní politickou roli v procesu integrace Evropy však hraje Německo a jeho CDU, které se postavilo za rozšíření EU (ale i organizace NATO) o země střední a jihovýchodní Evropy. Preferování Polska, Maďarska a České republiky je dáno ekonomickou a vojenskou strategií Německa v tomto geopolitickém prostoru od roku 1989, je spojeno také s očekáváním dalšího posílení německého vlivu v EU.

Liberálové v procesu evropské integrace

Liberálové preferují ideje svobody, individualismus, vystupují proti vytváření politických či ekonomických hranic. Liberálové se již na půdě Liberální internacionály v první polovině padesátých let jednoznačně vyslovili za politické i ekonomické sjednocení Evropy. V integračním procesu se liberalismus výrazněji prosazuje v sedmdesátých a osmdesátých letech. Liberálové jsou v koaličních vládách v Německu, Portugalsku, Itálii, Irsku a Dánsku. Od roku 1976 pracuje Federace reformních, liberálních a demokratických stran ze zemí ES. Liberálové jsou po volbách v roce 2009 třetí nejpočetnější frakcí v evropském parlamentu.

V procesu integrace Evropy prosazují decentralizaci, demokratizaci, otevřenost jednání. Hospodářská politika má usilovat také o vyrovnání ekonomických rozdílů mezi jednotlivými regiony. Nesmí se ovšem zapomínat – a

⁴⁴ Evropský dialog, březen-duben 1998, č.2, s. 17.

taky dochází ke shodě mezi socialisty, křesťanskými demokraty a liberály – že ekonomický růst není cílem integrace, cílem je zlepšení života individua.

Integrace není proces probíhající pro byrokracii v Bruselu, ale je tady pro průměrné občany. Členské státy unie mají společně postupovat v ochraně práv člověka a občana, parlamentní demokracie, svobody, lidských práv a to i mimo unii. Liberálové předpokládají takovou formu federální Evropy, která by byla řízena demokratickými institucemi, vytvářela by prostor pro volný trh, umožnila by pluralismus kulturní, politický i ideologický.

Pro liberály ve Francii byla přijatelná především konfederace. Když bylo v devadesátých letech zřejmé, že zvítězil model federace a diskuse se vedla především o centralizované, nebo decentralizované Evropě, postavili se Francouzi za decentralizaci.

Němečtí liberálové, především Strana svobodných demokratů (FDP) požadovali v padesátých letech nejdřív sjednocené Německo, pak až sjednocenou Evropu. Výrazně proevropské stanovisko se začíná prosazovat od roku 1967 a zvláště po nástupu W. Scheela a Hanse-Dietricha Genschera na post ministrů zahraničních věcí. Němečtí a angličtí liberálové pak požadují decentralizovanou federaci, kde budou hrát významnou roli regiony. Liberální politici v Anglii našli zalíbení v hesle „Federální Velká Británie ve federální Evropě“. Předpokládá se, že v Bruselu získají zastoupení samostatné autonomní parlamenty Walesu a Skotska. V otázce společné zahraniční politiky a bezpečnosti byl kladen důraz na činnost KBSE a Západoevropské unie, jako základu pro budování společné evropské armády, vyzbrojené konvenčními zbraněmi. Očekávala se reforma NATO a jeho užší spolupráce se zeměmi střední a jihovýchodní Evropy. Jejich přijetí do EU je však považováno spíše za věc politickou, než ekonomickou (tak tomu bylo nakonec i u Řecka, Portugalska a Španělska), ve hře byl časový horizont 20-25 let.

Konzervativní koncepce Evropy

Významné postavení v Evropském parlamentu dosahují konzervativci z Velké Británie. Zmítají se dlouhá léta mezi cestou k izolacionismu Velké Británie, zdůrazňováním její národní specifčnosti a pokusy zajistit si prostřednictvím integračních procesů silnější pozice v mezinárodních vztazích.

Od konce války do konce padesátých let dominovala osobnost W. Churchilla, který podporoval evropský sjednocovací proces jako záležitost francouzsko-německou. Role Velké Británie byla redukována na toho, kdo rozdává karty, ale sám nehraje.

Nový typ myšlení představoval Harold Macmillan a Edward Heath. Mohlo to být právě EHS, které by vrátilo Angličanům jejich velmocenské postavení. Významným úspěchem se pak stalo po prolomení francouzského odmítavého stanoviska přijetí Velké Británie do EHS v roce 1973.

Vítězný boj Margaret Thatcherové s E. Heathem o vedení strany a její nástup v roce 1979 do čela vlády završil rozdělení nejenom konzervativců, ale celé anglické společnosti na dva tábory: eurooptimisté – označované za pragmatiky a euroskeptiky – považované za fundamentalisty. Sama M. Thatcherová patřila do tábora euroskeptiků. Za hlavní důvody pro zdrženlivost k procesu integrace Evropy považovala:

1. Na prvním místě v zahraniční politice stojí ochrana anglických národních zájmů.
2. Anglické zákonodárství musí zůstat nadřazeno právnímu systému v ES.
3. Národní parlamenty musí mít možnost kontrolovat integrační proces, objevuje se i tady požadavek druhé komory evropského parlamentu složené ze zástupců národních parlamentů.
4. Integrace by neměla být zdůvodňována jako obrana před ekonomickými zájmy USA a Japonska, ale spíš jako cesta k větší otevřenosti Evropy.
5. Pokud mluvíme o integraci tak ve smyslu decentralizace založené na spolupráci regionů.
6. Po roce 1989 se objevuje nový protiargument – mnohonárodní seskupení procházejí krizí - rozpad SSSR, Jugoslávie, Československa. Na druhé straně neotřeseny zůstávají pozice USA a Japonska prezentovaných jako jednonárodní státy. Nezpochybňuje to nakonec cestu Evropy k integraci?
7. Mimořádná pozornost byla věnována obraně anglické libry. Za nepřijatelné se považovalo její nahrazení jednotkou euro pokud nebudou stabilizovány ceny v celé EU, pokud nedojde k vyrovnání národních ekonomik. Proto angličtí konzervativci velice vítali rozšíření EU o země střední a jihovýchodní Evropy, protože by to zpomalilo celkový proces integrace, ale především oddálilo zavedení společné měny. Nakonec nic nebrání tomu, aby se nadále používalo ECU.

Tvrdý boj svedli angličtí konzervativci vůči Sociální chartě (1989) která byla označena za bruselský socialismus.

Stanoviska i argumentaci převzal po M. Thatcherové její nástupce John Major. Velká Británie se začala posouvat znovu k určité izolaci. Je zřejmé, že i neúspěch zahraniční politiky konzervativců podpořil vítězné tažení Labour Party eurooptimisty Tonyho Blaira.

Odmítavé stanovisko Velké Británie k euru, ke společné azylové a vízové politice, k Schengenským dohodám, napadání Charty práv a požadování výjimek v průběhu ratifikace Lisabonské smlouvy, to vše dokazuje, že anglická politická reprezentace izolacionismus nepřekonal.

Závěrem

Počátek evropské integrace ve 20. století byl spojen s demokratickou, participační formou vlády, s tržní ekonomikou propojenou s sociálním zabezpečením, formoval Evropu i jako kulturní prostor, ohraničený prostor pro systém hodnot, představ a norem. Integrace byla také jednou z možností, jak

zachovat mír, kontrolovat sílíci Německo, byla ekonomicky výhodná. Některé principy ustupují do pozadí, jiné dominují, přibývají nové podněty pro rozvoj. Samotná Evropa je jiná: globalizace změnila sociální strukturu v procesech homogenizace společnosti, rozevřely se nůžky mezi chudobou a bohatstvím, končí zlatý věk sociálního státu, ale také konsenzu v společnosti. Diskuse je zaměřena na budoucnost národních států a evropskou identitu, demografické změny a multikulturalismus, v konkurenčním boji je konfrontována evropská integrace s integračními procesy v Americe, Africe, Asii, v arabském světě.

Jaká je budoucnost evropské integrace? Diskutuje se o několika variantách.⁴⁵ Nejčernější scénář „Titanik“ předpokládá ukončení činnosti EU. Tato situace může nastat, pokud členské státy EU nezvládnou řešení své ekonomické situace, rozkolísané deficitní státní rozpočty. Poroste egoismus, protekcionistické reflexe, řízení bude především na národní úrovni. Nebude tak možné dohodnout se v EU na společném postupu v ekonomické, ale také v zahraničněpolitické a vojenské oblasti. Státy budou mimo EU tvořit ad hoc koalice. EU ukončí svoji činnost.

Další scénář předpokládá, že ekonomické problémy sice budou silné, občané EU se plně s myšlenkou integrace neztotožní, přesto bude skupina členských států EU, které budou prohlubovat spolupráci a budou tvořit uzavřené „jádro“ integrace. Silné státy „jádra“ se budou prosazovat v mezinárodních vztazích.

Scénář „Metoda Monnet“ se vrací k projektu Monneta: občané i elity v EU považují existenci EU za nutnost pro zachování míru, jiná alternativa není. Role národních států se zmenší, dominantní pro řízení Evropy bude nepolitická a neutrální Evropská komise. Evropa se rozšíří o Chorvatsko, případně o Island, ale pak se na dlouhé období proces rozšiřování zastaví. O to větší zájem bude o prohloubení spolupráce s východními a jižními sousedy na periferii EU.

Model „Otevřeného gravitačního prostoru“ předpokládá prohlubování integrace, do centra tohoto procesu se dostanou státy podílející se na projektech integrace. Lisabonská smlouva je interpretována jako mezikrok k Politické unii.

Projekt „Supermoc Evropa“ je přehnaně optimistický: po Lisabonské smlouvě budou následovat další reformy posilující centrální řízení EU. Evropská mediální politika pomůže při formování evropské občanské společnosti. Takto posílená Evropa bude důležitým hráčem v mezinárodních vztazích. Rozšiřování bude pokračovat a to nejenom o Turecko, ale také o státy jako je Maroko, Izrael, pokud budou mít zájem. Rozšiřování je interpretováno jako investice do budoucnosti.

Budoucnost ukáže, zda potenciál, který Evropa má, dokáže racionálně využít

⁴⁵ Podrobněji: WEIDENFELD, W.: Die Europäische Union. Paderborn: W. Fink Verlag 2010, s. 201 an.

Literatura

Část 1 (Úvod)

BALAY, B. a kol.: Odvrácená strana EU. Evropa v režii nadnárodních korporací. Košice: Paradigma 2003.

BEDNÁŘ, M.: Evropská tyranie. Praha: CEP 2003.

BIELING, H. J., LERCH, M.: Theorien der europäischen Integration. 2. vyd. Wiesbaden: VS Verlag 2006.

BRDEK, M., VYCHOVÁ, H.: Evropská vzdělávací politika. Programy, principy a cíle. Praha: ASPI 2004.

BRDEK, M., JÍROVÁ, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR. Praha: Codex Bohemia 1998.

CLEMENS, G., REINFELDT, G. WILLE: Geschichte der europäischen Integration. Paderborn: F. Schöningh Verlag 2008.

GILLINGHAM, J.: European Integration 1950-2003. Superstate or New Market Economy? Cambridge: University Press 2003.

GBŮROVÁ, M., GOŇCOVÁ, M. (ED.), GONĚC, V., LYSÝ, J.: Evropská integrace: budování nové Evropy? Brno: MU 2009.

GOŇCOVÁ, M. a kol.: Evropská politická společnost. Brno: MU 2010.

GOŇCOVÁ, M.: Krize demokracie a Evropa. Brno: MU 2010.

HOFBAUER, H.: Osterweiterung. Vom Drang nach Osten zur peripheren EU-Integration. Wien: Promedia Verlag 2003.

HOLZINGER, KNILL, PETERS, RITTBERGER, SCHIMMELFENNIG, WAGNER: Die Europäische Union. Theorien und Analysekonzepte. Paderborn: Verlag F. Schöningh 2005.

HORČIČKA, V., KOVÁŘ, M.: Dějiny evropské integrace I, II. Praha Triton 2005.

JACHTENFUCHS, M., KOHLER-KOCH, B. (Hrsg.): Europäische Integration. Opladen: Laske+Budrich 2003.

KÖNIG, P., LACINA, L., PŘENOSIL, J.: Učebnice evropské integrace. Brno: Barrister & Principal 2007.

KRATOCHVÍL, P.: Teorie evropské integrace. Praha: Portál 2008.

KRÖHNERT, S.: Die demografische Zukunft von Europa. München: Deutschen Taschenbuch Verlag 2008.

MAU, S., VERWIEBE, R.: Die Sozialstruktur Europas. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft 2009.

Ne, ne, ne! Jediná pozitivní volba. Praha: Nakl. J. W. Hill 2003.

- PITROVÁ, M., FIALA, P. Evropská unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2010.
- POLLAK, J., SLOMINSKI, P.: Das politische System der EU. Wien: Facultas Verlag 2006.
- POTŮČEK, M.: Vize rozvoje České republiky do roku 2015. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, UK FSV 2001.
- SÝKORA, P.: Európska integrácia. Úvod. Zv. 2. Bratislava: UK 2000.
- THIEMEYER, G.: Europäische Integration. Köln, Wiemar, Wien: Böhlau Verlag 2010.
- TÝČ, J.: Základy práva Evropské Unie pro ekonomy. 6. vyd. Praha: Vydavatelství Leges 2010.
- WEIDENFELD, W.: Die Europäische Union. Paderborn: W. Fink Verlag 2010.

Kapitola č. 2 (Z historie evropské integrace)

- ADENAUER, K.: Erinnerungen 1945-1953. Stuttgart: 1965.
- BEICHELT, T.: Die Europäische Union nach der Osterweiterung. Wiesbaden: VS Verlag 2004.
- BENEDICT, C.: Diskursive Konstruktion Europas. Migration und Entwicklungspolitik im Prozess der Europäisierung. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel Verlag, 2004.
- BLAHOŽ, J.: Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva. Praha: Aspi 2005.
- BOOKER, C., NORTH, R.: Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti. Brno: Barrister and Principal 2006.
- CASTLES, S., MILLER, M.: The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World. Palgrave Macmillan Hampshire, New York 2003.
- CIHELKOVÁ, E.: Vnější ekonomické vztahy EU. Praha: C.H.Beck 2003.
- CIHELKOVÁ, E. a kol.: Nový regionalismus. Praha: C. H. Beck 2007.
- COUDENHOVE-KALERGI, R.: Pan-Evropa. Praha 1993.
- ČERNOCH, P.: Cesta do EU. Východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004, Praha: Linde 2003.
- FIALA, Petr: Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace. Brno: Barrister and Principal 2007.
- FIALA, P., PITROVÁ, M.: Evropská referenda. Brno: CDK 2005.
- FIALA, P., PITROVÁ, M. (Ed.): Rozšiřování ES/EU. Brno: MU 2002.
- FIALA; P., MAREŠ, M., SOKOL, P.: Eurostrany. Politické strany na evropské úrovni. Brno: Barrister and Principal 2007.

- GAEDTKE, J. C.: Europäische Aussenpolitik. Paderborn: Ferdinand Schöningh Verlag 2009.
- GONĚC, V.: Od „malé Evropy“ k „velké Evropě“. Dějiny rozšiřování Evropských společenství /Evropské unie. Díl 1. a 2. Brno: MU 2002, 2003.
- GONĚC, V.: Evropská idea. Díl 1. a 2. Brno: MU 2000, 2001.
- GROSS, F.: Federacje i konfederacje europejskie. Rodowód i wizje. Warszawa: 1994.
- HÜFNER, M.: Europa. Die Macht von Morgen.München-Wien: Carl Hansen Verlag 2006.
- KIK, K.: Miedzynarodówka Socjalistyczna 1951–1992. Warszawa: 1994.
- KÜHL, J.: Föderationspläne im Donauraum und in Ostmitteleuropa. München: 1958.
- MAREK, D.: Od Moskvy k Bruselu. Vztahy mezi Českou republikou a Evropskou unií v období 1957–2004, Brno: Barrister and Principal 2006.
- MAREŠ, M. (Ed.): Zbrojní politika EU. Brno: MU 2006.
- MARSZALEK, A.: Z historii europejskiej idei integracji miedzynarodowej. Łódz: 1996.
- MONNET, J.: Erinnerungen eines Europäers. Baden-Baden: Nomos Verlag 1988.
- MÜNCH, R.: Die Konstruktion der europäischen Gesellschaft. Zur Dialektik von transnationaler Integration und nationaler Desintegration. Frankfurt/New York: Campus Verlag 2008.
- PEKNÍK, M. (Ed.): Milan Hodža a integrácia strednej Európy. Bratislava: SAV 2006.
- PLECHANOVÁ, B.: Institucionální vývoj EU. Od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření. Praha: Karolinum 2004.
- POLÁČKOVÁ, Z.:Richard Coudenhove-Kalergi a ideovo-politické zázemie jeho projektu európskej integrácie. In: Střední Evropa a evropská integrace. Ed. M. Goňcová. Brno MU 2006, s. 95–108.
- PRANDO, P.: Teórie a projekty talianskeho európskeho federalizmu. Banská Bystrica: UNB 2010.
- PUETTER, U.: Die Wirtschafts- und Sozialpolitik der EU. Wien: Facultas Verlag 2009.
- ROBBERS, G. (Ed.): Stát a církev v zemích EU. Praha: Academia 2001.
- RYMARCZYK, J., WRÓBLEWSKIE, M. (Ed.): Pozaeuropejskie ugrupowania integracyjne. Wrocław: Wydaw. Arboretum 2006.
- SCHUBERT, K. (Hrsg.): Die EU als Akteur der Weltpolitik. Opladen: 2000.
- SEMPRÚN, J., DE VILLEPIN, D.: Was heisst, Europäer zu sein. Hamburg: Murmann Verlag 2006.

SIEDENTOP, L.: Demokracie v Evropě. Praha: Barrister&Principal 2004.

Sociální a ekonomické dopady integrace ČR do EU. Praha: VŠE 2001.

Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie. Zpracoval kolektiv autorů podle zadání Rady vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, květen 2002.

ŠÍBL, D.: Európska únia naša brána do 3. tisícročia. Bratislava: Ekonom, 1998.

ŠIŠKOVÁ, N.: Evropská unijní ochrana lidských práv. Praha: Linde 2001.

ŠIŠKOVÁ, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. Praha: ASPI 2003.

WAHL, J. a kol.: Evropská lidová strana. Praha: Institut pro evropskou kulturu a politiku 2002.

WĘC, J.: Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005., Kraków: Księgarnia Akademicka 2006.

WEHR, A.: Das Publikum verlässt den Saal. Nach dem Verfassungsvertrag: Die EU in der Krise. Köln: PapyRosa Verlag 2006.

WESKE, S.: Deutschland und Frankreich – Motor einer Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik?, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2006.

WOKOUN, R. a kol.: Výkladový slovník regionální a strukturální politiky EU. Praha: IFEC 2002.

Dokumenty:

Akt o jednotné Evropě. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1993.

Amsterdamská smlouva. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1998.

Česká republika v hodnocení Evropské komise. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1998, 1999, 2000, 2001, 2002.

Evropská sociální politika. Cesta vpřed pro Unii – Bílá kniha. Praha: ÚMV 1994.

Charta základních práv Evropské unie. Dokumenty EU- Příloha Mezinárodní politiky 3/2001, Praha: ÚMV 2001.

Lisabonská smlouva, Úřední věstník, C 306, 17. 12. 2007. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie bylo ve Věstníku zveřejněno 9. května 2008 (Úřední věstník Evropské unie, C 115, 01).

podrobněji: europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_cs.htm, eur-lex.europa.eu, www.lisabonska-smlouva.eu

Maastrichtská smlouva. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1992.

Římské smlouvy. Evropská integrace v dokumentech. Praha: ÚMV 1993.

Smlouva o Ústavě pro Evropu. Lucemburk: Evropská společenství 1995.

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 23. a 24. března 2000 v Lisabonu.
Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 5/2000, Praha: ÚMV 2000.

Zasedání Evropské rady, konané ve dnech 7., 8. a 9. prosince 2000 v Nice.
Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 1/2001, Praha: ÚMV 2001.

Zasedání Evropské rady, konané ve dnech 15. a 16. června 2001 v Göteborgu.
Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 7/2001, Praha: ÚMV 2001.

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 21. a 22. června 2002 v Seville.
Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 8/2002, Praha: ÚMV 2002.

Evropská integrace
Úvod do studia

PhDr. Marta Goňcová, CSc. a kol.

Vydala Masarykova univerzita roku 2010
Technická spolupráce: Mgr. Roman Goněc

Náklad 200 výtisků
1. vydání, 2010

Tisk: Jaroslav Olejko – OL Print Šlapanice

ISBN 978-80-210-5347-2